

Emoties...

Wat is de invloed op het klassenklimaat van klas B door het gericht toepassen van SOVA (gerelateerde) lessen?

Toets: Praktijk Gericht Onderzoek (PGO).

Student: R.N.H. van Bergendael

Studentnummer: 2302314

Studieloopbaanbegeleider: S. Lawro

Onderzoeksbegeleider: S. Lawro

Lesplaats: Nijmegen

Inhoud

Samenvatting.....	1
Hoofdstuk 1	2
1.1 Inleiding	2
1.2 Aanleiding en probleemstelling.....	2
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	4
2.1 Reeds bekende theorieën over autisme en veel voorkomende problemen.....	4
2.2 Toelichting kernbegrippen	5
2.2.1 Autisme Spectrum Stoornis (ASS).....	5
2.2.2 Theory of Mind (ToM)	6
2.2.3 Executieve Functies (EF)	6
2.2.4 Emoties	7
2.2.5 Externaliserend gedrag.....	7
2.2.6 Verbaal en fysiek agressief gedrag.	8
2.2.7 De drie basisbehoeften:	8
2.2.8 SOVA (gerelateerde) lessen.....	9
2.3 Samenvatting theoretisch kader.....	9
2.4 Hoofd- en deelvragen.	10
Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie	11
3.1 Het doel van dit onderzoek	11
3.2 Onderzoeksparadigma	11
3.3 Onderzoeksstrategie	12
3.4 Onderzoeksmethodiek	13
3.4.1. Vragenlijsten.....	14
3.4.2 Observaties.....	15
3.4.3 SOVA-lessen.....	16
3.5 Respondenten	17
3.6 Ethische aspecten.....	17
3.6 Validiteit en betrouwbaarheid	17
3.6.1 Triangulatie en validiteit.....	17
Hoofdstuk 4: resultaten en data-analyse.	18
4.1 Beleving van collega's bij externaliserend probleemgedrag in klas B.....	18
4.1.1 Voormeting collega's.....	18
4.1.2 Voor- en nameting interventies collega's	19
4.2 Gedragsobservaties	20
4.3 Vragenlijsten leerlingen.....	21

4.3.1 Voormeting leerlingen.....	21
4.3.2 Tussenmeting leerlingen:	21
4.3.3 Nameting leerlingen:	22
4.3.4 Wensen leerlingen in geschetste situaties	22
5. Beantwoording hoofdvraag en conclusie	23
5.1 Deelvragen:	23
5.1.1 Welke conflicten ontstaan er bij leerlingen door de beperkte inzichten in elkaars emoties volgens collega's die betrokken zijn in klas B?	23
5.1.2 Welke conflicten ontstaan er bij leerlingen door beperkte inzichten in elkaars emoties volgens de leerlingen?.....	23
5.1.3 Hoe gaan leerlingen met emoties van klasgenoten om?	23
5.2 Antwoord op de hoofdvraag: Wat is de invloed op het klassenklimaat van klas B door het gericht toepassen van SOVA (gerelateerde) lessen?	24
5.3 Adviezen en mogelijkheden tot vervolgonderzoek.....	25
6. Evaluatie en reflectie	26
6.1 Reflectie op het onderzoek	26
6.2 Evaluatie op onderzoeks-locatie	27
6.3 Evaluatie op de herkansing van mijn PGO.....	27
Bibliografie	28
Bijlage 1: printscreen schoolgids	30
Bijlage 2: Praktijksituaties.	31
2.1.1 Niezen tijdens rood stoplicht	31
2.1.2 Fases van escalatie	31
Bijlage 2.2 Onderlinge reactie op emotionele uiting	31
Bijlage 3: Vragenlijsten leerkrachten.....	32
Bijlage 4: ABC-schema en turflijst	34
Bijlage 5: Vragenlijst aan leerlingen	37
Bijlage 6: SOVA (voorbeeld-lessen)	38
Voorbeeldles 1:.....	38
Voorbeeld-les 2:	38
Bijlage 7: Beoordelingsformulier SEnthese.....	40
Bijlage 8: Beoordelingsformulier PGO	43
Feedback critical friends.....	46
Feedback Critical Friends.....	46
R. Frowijn.....	46
S. Lawro	46
M. Veldman	47

J. Zochowski.....	48
F. Verstegen.....	48

Samenvatting

Het voor u liggende onderzoek is geschreven naar aanleiding van de externaliserende gedragsproblemen in de onderzoeksgroep. De problemen zoals deze zich voordeden leidde ertoe dat er binnen de klas een verminderd welbevinden was waardoor de leerlingen niet of nauwelijks tot leren kwamen.

Na overleg met collega's is ervoor gekozen om het onderzoek, ter afronding van mijn Master SEN, te doen met mijn groep leerlingen die allen binnen het cluster 4 onderwijs vallen.

Gedurende een periode van twaalf weken is er met deze groep gewerkt aan de hand van zogenaamde SOVA (gerelateerde) lessen. Deze lessen hadden tot doel om het begrip over emoties te vergroten. Het resultaat is dat de leerlingen meer begrip hebben ontwikkeld voor elkaars emoties waardoor externaliserende gedragingen afgenomen zijn. Hierdoor is het welbevinden in de klas gegroeid en is het klassenklimaat stabiel en veiliger geworden.

Hoofdstuk 1

1.1 Inleiding

Zoals in de schoolgids (bijlage 1) van mijn werkplek vermeld staat, is het belangrijk om de problematiek van de leerlingen te kennen en oog te hebben voor bijzondere situaties. De leerlingen mogen zijn wie ze zijn. Zo hoort iedere leerling zich in het onderwijs optimaal te kunnen ontwikkelen binnen zijn/haar mogelijkheden. Als er een positief klassenklimaat gecreëerd wordt, wordt er voldaan aan de basisbehoeften (competentie, relatie, autonomie) van de leerlingen (Maslow 1943). Wanneer men een positief klassenklimaat creëert en de leerlingen zich hierdoor veilig voelen, kunnen zij zichzelf optimaal ontwikkelen (Stevens & Bors, 2014).

Helaas voldoet de situatie, zoals ik deze tegenkom in mijn dagelijkse praktijk, niet helemaal aan het bovenstaande. In de praktijk constateer ik dat er in mijn klas zich regelmatig externaliserend gedrag voordoet. Het externaliserende gedrag zorgt ervoor dat er onrust ontstaat waardoor de leerlingen zich niet veilig voelen en dus, volgens Stevens en Bors (2014), niet toe komen aan optimale ontwikkeling. Het externaliserende gedrag wordt getriggerd door prikkels van zowel medeleerlingen als vanuit de omgeving, een klok die tikt of een brommer die langs rijdt.

Zo blijkt uit mijn eerdere gerichte observaties dat vooral uitingen van externaliserend gedrag als storend ervaren worden door de overige leerlingen. Zo schrijft Delfos (2012) dat externaliserend gedrag zich richt op de omgeving en voegt toe dat deze leerlingen gebrek aan zelfcontrole en executieve functies hebben waardoor ze geregeld met hun omgeving in conflict komen. Sipman (2014) beaamt dit en zegt dat de omgeving 'last' heeft van externaliserend gedrag. Het gebrek aan zelfcontrole en executieve functies blijken dan ook uit praktijkvoorbeelden uit mijn klas, zie paragraaf 1.2.

De leerlingen waarover gesproken wordt zijn leerlingen die zijn gediagnosticeerd binnen het autisme spectrum stoornissen (ASS). Daarnaast is er bij veel leerlingen meer aan de hand. Er is sprake van zogenoemde comorbiditeit, dit wil zeggen dat leerlingen naast ASS ook gediagnosticeerd zijn met o.a.: hechtingsproblematieken, ADHD, ADD of Gilles De La Tourette.

Kortweg gezegd kan er gesteld worden dat de leerlingen een ander dan normaal sociaal-emotionele ontwikkeling hebben. Ook hebben veel leerlingen een onstabiele thuissituatie of wonen op een woongroep. De leerlingen hebben een IQ tussen de 90 en 110 en zijn hiermee gemiddeld intelligent. Ze beschikken over voldoende cognitieve vaardigheden om stof tot zich te nemen en zich deze eigen te maken.

1.2 Aanleiding en probleemstelling

In mijn praktijk (klas) zitten leerlingen die verbaal en/of fysiek op elkaar reageren. Vijf van de acht leerlingen hebben een defensieve houding tegen klasgenoten en reageren fel op andere leerlingen wanneer deze geluid maken, iets laten vallen of naar het toilet gaan. Dit gedrag komt ook tot uiting wanneer, in de ogen van de defensieve leerlingen, anderen zich niet aan de afspraken houden (zie bijlage 2.1.1). Tijdens deze escalaties kan er een gevaarlijke situatie (fysiek geweld) ontstaan.

De onrust die hierdoor ontstaat leidt ertoe dat er geen goede werksfeer in de klas heerst en veel leerlingen niet aan hun werk toekomen.

Een ander, regelmatig terugkerend, praktijkvoorbeeld (bijlage 2.1.2) is dat een leerling zowel verbaal- als fysiek agressief reageert op een actie van een andere leerling. De gewenste situatie is, door het begrijpen en reageren op elkaars emoties te verbeteren, het gedrag dat in fase twee zoals beschreven in bijlage 2.1.2, ontstaat terug te dringen. Wanneer mogelijk wordt er gekeken of het gedrag in fase 1 verkleind kan worden. Dit is echter lastig omdat de leerlingen in fase 1 impulsief handelen vanuit hun emotie en het niet in te schatten is wanneer de betreffende leerling escaleert. Wat ook opvalt is dat in de klas een onderlinge reactie plaatsvindt op emoties van leerlingen. Een voorbeeld hiervan is te lezen in bijlage 2.2.

Mijn ervaring leert dat het niet altijd noodzakelijk is om in te grijpen. Als het escaleert kun je niet anders dan reactief reageren. De omstandigheden zijn steeds anders, de situatie is vaak te complex om preventief te handelen (Wolf & Beukering, 2014).

Er mist bij de leerling een basisvoorwaarde, emotieherkenning, om aan de 'Theory Of Mind' te voldoen. Ze kunnen hun eigen, innerlijke, emotionele toestand niet interpreteren en hierdoor vervalt de mogelijkheid voor sociaal sensitief gedrag (Steerneman, 2004).

Na escalatie is, door middel van een gesprek, meestal wel te achterhalen waardoor de betreffende leerling escaleerde in zijn gedrag of emotie.

Door leerlingen inzicht te geven in het gedrag dat bij een leerling ontstaat door bepaalde emoties en dit bespreekbaar te maken, leren de leerlingen om te gaan met gedragsuitingen. Van Lieshout (2009) ondersteunt deze gedachte hierin en benoemt dat leerlingen onderlinge verschillen moeten leren respecteren en accepteren, om zo een beter leerklimaat te verkrijgen.

Volgens Guit is een onderlinge samenwerkingsrelatie het cruciale kernpunt in het onderwijs (Bruin, C. d., Clercq, H. d., Groot, N., Guit, B., Leget, C., Meganck, H, ... Vugt, P. v., 2006).

Nu leidt het bovenstaande tot de volgende probleemanalyse:

Leerlingen hebben nauwelijks inzicht in (emotionele) gevoelens van zichzelf en in die van andere leerlingen, waardoor een externaliserende reactie ontstaat.

De doelstelling gekoppeld aan de bovenstaande probleemstelling is als volgt:

Door het inzetten van SOVA (gerelateerde) lessen verwacht ik dat het onderlinge begrip over emoties verbeterd, zodat er een veiliger en stabielere klassenklimaat ontstaat. Hierdoor zouden leerlingen beter tot leren moeten komen (Stevens & Bors, 2014). Wanneer er minder externaliserend gedrag is, is het rustiger in de klas waardoor leerlingen beter tot leren komen (Sipman, 2014). De hypothese is dat SOVA (gerelateerde) lessen hierin bijdragen.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

2.1 Reeds bekende theorieën over autisme en veel voorkomende problemen

Zoals in voorgaand hoofdstuk is beschreven gaat dit onderzoek over externaliserend gedrag dat voorkomt uit onbegrip over emoties te verminderen.

Zoals Hattie (2012) beschrijft is het doel van het onderwijs niet alleen het behalen van resultaten, maar juist één van de belangrijkste doelen is het ontwikkelen van een kritisch beoordelingsvermogen.

Het is volgens Hattie (2012) aan de leraren om leerlingen het vermogen bij te brengen om te leren kijken vanuit een ander standpunt en om ze te leren onrechtvaardigheid te onderscheiden en te leren samenwerken. Een onderdeel dat hier mooi op aansluit is het leren praten over gevoel, leren vragen te stellen, leren keuzes te maken en het accepteren van de daarbij behorende consequenties (Bosch-Sthijns, 2011).

Ook Kneyber & Evers (2014) benadrukken dat het belangrijk is dat leerlingen leren zorgvuldig om te gaan met hun woorden, gedachten en de gedachten van anderen. Daarbij is belangrijk het authentiek functioneren van de leerlingen te respecteren en moet het inzicht, dat mensen situaties vanuit verschillende perspectieven zien, bijgebracht worden. Ook dit sluit aan bij het doel van dit onderzoek, namelijk het op een andere manier ervaren en uiten van emoties en dit kunnen respecteren.

Dit omgaan met emoties is bij leerlingen met ASS vaak niet goed ontwikkeld (Theory of Mind), verderop in dit hoofdstuk wordt hier verder op ingegaan. Het omgaan met eigen emoties en die van anderen en het gedrag wat bij de emotie hoort, moet aangeleerd en geoefend worden (Bruin, 2011). Dit wordt dan ook gedaan in de leerkrachtinterventies tijdens dit onderzoek.

Kortenhagen en Lagerwerf (2014) zeggen dat als je eenmaal gewenste gewoontes in een klas hebt, het ook niet moeilijk is ze te handhaven. Het gewenste is dan ook dat leerlingen in latere situaties de gewenste gewoontes (respecteren van emoties van een ander) toe kunnen passen.

Uit eerder gerichte observaties is gebleken dat de leerlingen die betrokken zijn bij dit onderzoek moeite hebben met het omgaan met hun eigen emoties en met emotionele uitingen van anderen. Hierdoor is er weinig begrip voor elkaar en dit heeft als resultaat dat er negatief externaliserend gedrag ontstaat, ook dit blijkt uit de eerdere observaties.

Het ideaal zou een na te streven klimaat zijn dat de klasgenoten elkaar ondersteunen in het halen van een goed resultaat en moed inspreken als het gewenste resultaat niet wordt gehaald. Hierdoor is het voor de leerkracht makkelijker om dit positieve klimaat in stand te houden dan de negatieve spiraal te doorbreken Kortenhagen en Lagerwerf (2014).

2.2 Toelichting kernbegrippen

Om dit onderzoek overzichtelijk te maken en richting te geven wordt gewerkt met de volgende kernbegrippen, dit zijn:

- ASS
- ToM (Theory of Mind)
- EF (Executieve Functie)
- Emoties.
- Externaliserend gedrag
- Verbaal en fysiek agressief gedrag.
- De drie basisbehoeften:
  - basisbehoefte relatie
  - basisbehoefte autonomie
  - basisbehoefte competentie
- SOVA
- SOVA gerelateerde lessen
  - Leefstijl
  - Kids' Skills
  - Speel je wijs

2.2.1 Autisme Spectrum Stoornis (ASS)

Hengeveld, M., Balkom, A. V., Barelds, D., Bemmels, A. v., Boer, F., Brink, W. v., & Wetering, B. v. (2014) definiëren een psychische stoornis als volgt:

Een psychische stoornis is een syndroom, gekenmerkt door klinisch significante symptomen op het gebied van de cognitieve functies, de emotieregulatie of het gedrag van een persoon dat een uiting is van een disfunctie in de psychologische, biologische of ontwikkelingsprocessen die ten grondslag liggen aan het psychische functioneren. (p. 75)

Veel mensen met ASS hebben problemen met het herkennen, erkennen en begrijpen van wat mensen en hun emoties kenmerkt (Vermeulen, 2006).

Mensen met ASS vertonen vaak tekorten in de vaardigheid om relatievormen aan te gaan die voor Neuro Typicals (mensen zonder ASS) als vanzelfsprekend worden ervaren. Hierdoor kunnen mensen met ASS moeilijk tot niet deelnemen aan de wereld om zich heen, dit levert vaak problemen en onbegrip op sociaal gebied op (Hobson 1992). Autisme is volgens Delfos (2012) het gevolg van vertraagde ontwikkeling van het socioschema. Het verband tussen 'ik' en de ander is niet herkenbaar en hierdoor ontstaat een beperkte gerichtheid op de omgeving en andere mensen. Binnen mijn onderzoeksgroep kenmerkt zich dit door het reageren op onbedoelde handelingen of ongelukkige situaties van klasgenoten.

Kinderen met ASS weten vaak niet dat anderen soms andere gevoelens/emoties ervaren op een bepaalde situatie. Deze herkennen ze niet (beeldvorming), zo kunnen er problemen in de communicatie met anderen en het omgaan met anderen ontstaan. Dat een kind in zo'n situatie soms heftig reageert komt, omdat hij de onmacht van de situatie ervaart en geen idee heeft hoe hij met deze emoties om moet gaan. Kinderen met ASS tonen verstoringen in sociale interactie, communicatie en verbeelding (Wolf & Beukering, 2014).

Uit bovenstaande theorie blijkt dat mensen met autisme moeite hebben met verschillen in uitingen van een bepaalde emotie. Ook is er veelal moeite met non-verbale communicatie. Dit blijkt in de dagelijkse praktijk doordat leerlingen reageren op kleine wiswasjes die bij leerlingen zonder diagnose binnen ASS, de zogenoemde Neuro Typicals (NT'ers), geen aanleiding geven tot reactie. Het streven zou moeten zijn dat bij een leerkrachtinterventie ruimschoots aandacht besteed wordt aan de verdere ontwikkelingen van het emotionele begrip en non-verbale begrip van de leerling.

Veel theorieën over autisme benadrukken het hebben van problemen met het omgaan van eigen gevoelens/emoties en het herleiden van de gevoelens/emoties van anderen om hierover te kunnen gaan communiceren (Bruin, 2011; Steerneman, 2012).

Autisme kan betekenen dat de informatie verkregen door de zintuigen vaak als losse elementen verwerkt worden, er is geen geheel (Centrale Coherentie). De leerlingen hebben moeite met het organiseren en plannen van taken (Executieve Functies) en hebben moeite met het herkennen van eigen emoties en die van anderen, Theory of Mind (ToM) (Bruin, 2011).

2.2.2 Theory of Mind (ToM)

Theory of Mind wordt ook wel 'sociale cognitie' genoemd (Steerneman, 2012). Hiermee wordt het herkennen van gedachten en gevoelens van anderen bedoeld en daarop het eigen gedrag afstemmen. ASS kenmerkt zich door een vertraagde ontwikkeling van deze vaardigheid, hierdoor zijn sociale situaties vaak onvoorspelbaar voor hen (Steerneman, 2012) en kunnen er externaliserende reacties ontstaan.

Ordetx (2012) beschrijft Theory of Mind als volgt:

Theory of Mind (ToM) was a term coined by Premack and Woodruff (1978) to describe ways in which we understand and interpret our social world. It is defined as "The ability to make inferences about another's representational states and to predict behaviour accordingly" (Lewis and Mitchel, 1994). Also referred to as "mind reading" and "social referencing," it provides an examination of the intricate system of observing social cues, which seem to be effortless in typical social development (Baron-Cohen 2001, Striano and Rochat 2000).

Zoals Premack en Woodruff in 1978 beschreven, is Theory of Mind het oordelen over andermans houding en hier het juiste gevoel aan te koppelen. Daarnaast wordt het ook beschreven als 'gedachten lezen' en 'sociale referenties'. Het zorgt ervoor dat complexe systemen als sociale vraagstukken moeiteloos aan ervaringen worden gekoppeld.

2.2.3 Executieve Functies (EF)

Zoals Verhulst (2006) beschrijft zorgen executieve functies voor het overzien van handelingen (plannen en organiseren) en zelfregulatie. "Het gaat hierbij om de sturing van gedrag en de regulatie van emoties" (Verhulst, 2006, p. 83).

Zo beschrijft Horeweg (2016) dat executieve functies in meerdere groepen worden verdeeld. Deze verdeling is nog niet concreet en verschilt per auteur en wetenschapper. De reden hiervoor is dat de wetenschap nog geen exacte definities en kaders heeft waarin de diverse functies worden ingedeeld. Wel is het duidelijk dat voor het trainen van deze functies het werken met voorbeelden en voordoen zeer geschikt is. De leerlingen kan dan namelijk eerst kopiëren en reproduceren om het op een later moment meer eigen te maken en het als een automatisme te laten functioneren.

Tijdens dit onderzoek spelen de executieve functies 'emotieregulatie', 'cognitieve flexibiliteit' en 'inhibitie' een belangrijke rol.

Emotieregulatie en inhibitie spelen hier samen de belangrijkste rol. Tot op heden ontstaat er externaliserend, agressief gedrag wanneer een leerling een ander, of zichzelf, niet begrijpt. Bij dit onderzoek is het van belang dat de leerlingen waarbij dit gedrag zich voordoet de boosheid kunnen onderdrukken (inhibitie) en de emotie boos kunnen loslaten en zij zich kunnen laten begeleiden door de activiteit en leerkracht. Daarnaast is er cognitieve flexibiliteit nodig om nieuwe stof op te kunnen nemen en te kunnen improviseren tijdens de drama-activiteiten.

2.2.4 Emoties

Elke relevante prikkel, via de zintuigen veroorzaakt een reactie. De ene keer is dat een reactie naar de spieren, zonder emotie, zoals het terug trekken van een hittebron. De andere keer een reactie naar spieren die klieren activeren, het gevolg is (sterke) emotionele gedragingen zoals woede, angst, verdriet, vreugde, samen met vechten, vluchten, huilen en lachen (Jarsin, 2004).

Zoals Vermeulen (2006) beschrijft, hebben mensen met autisme moeite om hun emoties te reguleren en te modeleren. Ze hebben moeite om samenhang tussen een gebeurtenis en hun emotie te herkennen en raken overspoeld door de prikkels, zowel van de gebeurtenis als hun eigen gevoel. Daarnaast benadrukt Vermeulen (2006) dat mensen met autisme moeite hebben om hun reactie uit te stellen, ze reageren direct. Stemningswisselingen, extreem uiten van een emotie of het extreem overkomen hiervan komen ook veel voor bij mensen met autisme.

Volgens Vermeulen (2006) helpt het visueel maken van emoties om miscommunicatie te verkleinen, daarnaast zegt hij dat een emotiethermometer kan helpen om letterlijk zicht te krijgen op niveauverschillen binnen diverse emoties.

2.2.5 Externaliserend gedrag.

De oorzaak van externaliserend en internaliserend gedrag kan liggen in de voorgeschiedenis van de leerling, in de thuisomgeving, of in een eerdere ervaring op school (Wolf & Beukering, 2014).

De leerling die externaliserend gedrag laat zien, doet dit met een reden: deze leerling heeft behoefte aan een reactie (Overveld, z.d.).

Hoe moeilijk en ergerlijk gedrag van leerlingen soms ook is, het is goed om te beseffen dat het meeste probleemgedrag niet is bedoeld als een persoonlijke aanval op de leraar. Het gedrag heeft wel degelijk een reden, het kan worden gezien als een vorm van communicatie. Als we snappen welke boodschap de leerling geeft, kunnen we onze ondersteuning daarop laten aansluiten (Overveld, z.d.).

De oorzaken van gedrag zitten in ons hoofd, niet te zien door anderen. We moeten proberen de oorzaak te achterhalen, "want via onze gedachten verloopt ons doen" (Aarts & van Woerkum, 2008, p. 16).

Wanneer men weet wat het ongewenste gedrag veroorzaakt en dit ziet als een hulpvraag, kan dit gedrag herleidt en begrepen worden Sipman (2014).

Door leerlingen inzichten te geven in het bovenstaande is de kans aanwezig dat ze beter in staat zijn om, om te gaan met elkaars emoties zowel de verbale als de non-verbale.

Delfos (2012) spreekt erover dat leerlingen met externaliserende gedragsproblemen behoefte hebben aan een adequate omgeving. Een omgeving waar ze zich kunnen ontspannen en veilig voelen. Een leerling kan tot ontwikkeling komen wanneer deze zich veilig, gewaardeerd en begrepen voelt en zich kan ontspannen (Delfos, 2012).

Donkers (2010-2011) voegt hieraan toe dat een veilig pedagogisch klimaat in de klas niet alleen van belang is voor zorgleerlingen maar dat dit een basisvoorwaarde is voor het bieden van ontwikkelingskansen voor zowel zorgleerlingen als leerlingen zonder specifieke zorgvraag.

Taghon (2008) benoemt dat leerlingen met externaliserende gedragsproblemen behoefte hebben aan duidelijkheid en structuur. Van der Wolf & Van Beukering (2014) bevestigen Taghon hierin en benoemen dat een goed klassenmanagement hierbij van belang is. Hieruit kan geconcludeerd worden dat duidelijkheid, structuur en een goed klassenmanagement een veel voorkomende ondersteuningsbehoefte is bij leerlingen met externaliserende gedragsproblemen.

2.2.6 Verbaal en fysiek agressief gedrag.

Verbaal en fysiek agressief gedrag komt voort uit antisociale gedragsstoornissen (Verhulst, 2002). Oppositioneel Defiant Disorder (ODD) is een milde versie van de antisociale gedragsstoornis. Kenmerken van oppositioneel opstandig gedrag zijn veel driftbuien, doet vaak met opzet dingen die anderen vervelend of storend vinden, geeft anderen de schuld voor eigen fouten of gedrag, is snel geïrriteerd door anderen en reageert impulsief (Verhulst, 2002). Dit kan zich uiten door het gooien van dingen, weglopen uit de klas, slaan, stompen, schoppen, verbaal uitdagen en schelden. In het algemeen is het belangrijk kinderen met ODD-CD een duidelijke structuur aan te bieden in een voorspelbare leeromgeving, waar veiligheid, orde en regelmaat heersen. De leraar moet zich ervan bewust zijn dat een kind met ODD-CD altijd op zoek is naar grenzen. Hierdoor ontstaan gemakkelijk conflicten, vooral met leraren maar soms ook met klasgenoten. Bij zo'n conflict kan het kind (verbaal) geweld gebruiken. De leerkracht mag dit niet tolereren. Ook moet de leerkracht duidelijk zijn in de eisen die hij aan het kind stelt, bijvoorbeeld extreem gedrag direct corrigeren en duidelijke regels stellen. Het is heel belangrijk om positief te blijven: veel complimentjes geven (ook al is dat moeilijk) en leuke momenten op een dag creëren. Voorkomen moet worden dat de leerling bevestigd krijgt dat iedereen tegen hem is. Voor het kind is het, het beste om iedere dag met een schone lei te kunnen beginnen. Wat gisteren is gebeurd, is gisteren gebeurd, en als er gisteren over is gepraat hoeft dat vandaag niet meer. (z.n., 2013)

2.2.7 De drie basisbehoeften:

Om zich te kunnen ontwikkelen op cognitief en sociaal- emotioneel gebied moet aan de volgende drie basisbehoeften voldaan worden volgens Stevens en Bors (2014).

2.2.7.1 Basisbehoefte Relatie:

Door tegemoet te komen aan deze basisbehoefte kan men leerlingen laten ervaren dat ze erbij horen en ertoe doen, dat ze deel uitmaken van een groep en dat wanneer er een conflict is rekening gehouden moet worden met elkaar. Samen wordt ervoor gezorgd dat het veilig is en iedereen zich veilig voelt.

Stevens en Bors (2014) zeggen het volgende: “Men kan de ontwikkeling van autonomie van kinderen nooit realiseren zonder dat er sprake is van een relatie die ook ondersteuning vraagt en zonder kinderen te helpen bij hun opdrachten (competentie-ontwikkeling)” (p.91).

2.2.7.2 Basisbehoefte autonomie:

Mijn ervaring leert dat leerlingen graag zelf op onderzoek uitgaan en ze willen laten zien wat ze kunnen. Leerlingen ondersteunen in wat ze kunnen, ze bijsturen wanneer dit nodig is en complimenteren wanneer het goed gaat draagt bij aan deze basisbehoefte, ervaar ik als leerkracht. Als leerkracht is het dan ook nodig aan te voelen wat een leerling nodig heeft en wanneer. De autonomie van een leerling is moeilijk meetbaar en hangt af van de betreffende leerling of hij/zij zichzelf autonoom voelt. Het is aan de leerkracht in te schatten of de leerling zich autonoom voelt, dit kan door middel van observaties en gesprekken beoordeeld worden.

Stevens en Bors (2014, p. 83) stellen dat autonomie het volgende is:

Autonomie is in feite een levenslange opdracht voor het individu om zijn handelen tegen het licht te houden van zijn waarden, opvattingen en gevoelens (die altijd de mens inhouden) en ervoor te zorgen dat ze in de mate van het mogelijke met elkaar in overeenstemming zijn.’

2.2.7.3 Basisbehoefte competentie:

Een leerkracht die zijn/haar leerlingen serieus neemt, hen de ruimte geeft om zelf te laten onderzoeken wat hij/zij wil leren en daarnaast de leerling zelf laat zoeken naar passende doelen, kan de intrinsieke motivatie van de leerlingen vergroten (Horeweg 2014).

Het is aan de leerkracht om de leerlingen tegemoet te komen in wat de leerlingen nodig hebben ze te begeleiden naar zijn/haar doel(en) (Horeweg 2014).

De leerkracht speelt een grote rol in de ontwikkeling van de leerlingen, zowel sociaal als emotioneel. Dit wordt ondersteund door een meta-onderzoek van J. Hattie (2003) waaruit blijkt dat naast de leerling zelf, de docent de grootste invloed heeft op de ontwikkeling van de leerling (Hattie, 2003). Daarbij sluit Guit (Bruin, et al., 2006) zich aan. Hij benoemt dat de ouders, de leerkrachten en de leerling zelf de belangrijkste actoren tijdens de schoolloopbaan van de leerling is.

Volgens Van der Ploeg (2003) is het klimaat in de groep, de wijze waarop de individuele leden van een groep hun groepsomgeving beleven. Daarnaast stelt zij dat het per groep verschillend is welke aspecten het klimaat bepalen voor de leerlingen.

2.2.8 SOVA (gerelateerde) lessen

Onder SOVA (gerelateerde) lessen worden lessen bedoeld die in eerste instantie niet specifiek ontwikkeld zijn om sociale vaardigheden te trainen, maar die wel kunnen bijdragen aan een veilig leerklimaat.

Hieronder worden de gebruikte methodes die ingezet worden voor de SOVA (gerelateerde) lessen beschreven.

2.2.8.1 Leefstijl

Deze methode heeft als doel leerlingen sociaal-emotionele vaardigheden te laten ontwikkelen zodat zij zich kunnen ontwikkelen tot sociaalvaardige, betrokken en zelfstandige volwassenen (z.n., Over Leefstijl, 2013). Dit sluit aan bij mijn visie over het onderwijs.

2.2.8.2 Kids' Skills

Door middel van de methode *Kids' Skills* leren leerlingen op een positieve, constructieve manier problemen overwinnen door nieuwe vaardigheden (Furman, 2009).

2.2.8.3 Speel je wijs

Door middel van de methode *Speel je wijs* zet ik drama-activiteiten in om actie af te wisselen met nadenken en deze gedachten uit te wisselen (reflectie), dit draagt aan een hoger leerrendement (Smegen, 2012).

2.3 Samenvatting theoretisch kader.

Gekeken naar de theorie kan de beginsituatie van dit onderzoek nu als volgt worden geformuleerd. Het ongewenste gedrag van een leerling kan uit diverse oorzaken zijn ontstaan.

De leerlingen in dit onderzoek zijn gediagnosticeerd en volgen cluster 4 onderwijs.

Deze leerlingen hebben moeite met emoties herkennen, ook bij anderen. Het herkennen van gedachten en gevoelens van anderen en dat op het eigen gedrag op afstemmen (ToM) is slecht ontwikkeld. Tevens hebben ze moeite met uitvoeren van EF's zoals plannen en organiseren en zelfregulatie. Deze onmacht zorgt ervoor dat externaliserend gedrag kan ontstaan, waar weer verbaal en fysiek geweld het gevolg van is. Door te voorzien in de drie basisbehoeftes (relatie, autonomie en competentie) kan het leerklimaat verbeterd worden, zodat de leerlingen ruimte krijgen om te leren.

Naar mijn idee kan de leerkracht externaliserend gedrag, in de vorm van verbaal en fysiek geweld verminderen, wanneer er begrip en respect voor het gedrag van een ander is. Het gaat hierbij om het

inzichtelijk maken van emoties waaruit gedrag voortkomt. Wanneer er begrip en acceptatie is, wordt verwacht dat er een beter leerklimaat ontstaat.

Na het lezen van de diverse theorieën kan men concluderen dat een leerling in een rustige en stabiele omgeving kan leren om met zijn eigen emoties en emoties van anderen om te leren gaan. Als de rust weer aanwezig is, kan men met een SOVA (gerelateerde) les reflecteren op hetgeen gebeurd is.

2.4 Hoofd- en deelvragen.

Na het lezen van de verschillende theorieën en het kijken naar de praktijk is er de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Wat is de invloed op het klassenklimaat van klas B door het gericht toepassen van SOVA (gerelateerde) lessen?

Deze hoofdvraag wordt beantwoord n.a.v. de volgende deelvragen:

- Welke conflicten ontstaan er bij leerlingen door de beperkte inzichten in elkaars emoties volgens collega's die betrokken zijn in klas B?
- Welke conflicten ontstaan er bij leerlingen door beperkte inzichten in elkaars emoties volgens de leerlingen?
- Hoe gaan leerlingen met emoties van klasgenoten om?

Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie

Er is gekozen om dit onderzoek in mijn eigen klas plaats te laten vinden om geen onrust (zoals een onbekende leerkracht) in andere klassen te veroorzaken.

Ook de intern begeleider (IB'er) en gedragswetenschapper zijn op de hoogte van de onrust in mijn klas. Bij hen kan ik met vragen terecht om te kijken welke theorieën binnen de visie van de school passen en welke uitvoerbaar zijn in de praktijk.

3.1 Het doel van dit onderzoek

Mijn hoofdvraag: 'Wat is de invloed op het klassenklimaat van klas B door het gericht toepassen van SOVA (gerelateerde) lessen?' is ontstaan doordat ik het externaliserende gedrag, dat zorgt voor conflicten in mijn klas, wil verminderen.

Het doel van mijn onderzoek is inzicht in emoties onderling, tussen leerlingen, te vergroten en hierdoor het klassenklimaat te verbeteren. Een leerling kan tot ontwikkeling komen wanneer deze zich veilig, gewaardeerd en begrepen voelt en zich kan ontspannen (Delfos, 2012).

3.2 Onderzoeksparadigma

Het onderzoek dat uitgevoerd wordt richt zich op de sociaal emotionele kenmerken van een deel van de respondenten, 8 van de 12, (leerlingen in klas B).

Ik heb gekozen voor het praktijkgericht actieonderzoek met het interpretatieve paradigma, omdat mijn onderzoek gaat over het oplossen, ontrafelen, van een praktijkprobleem. Het probleem betreft menselijk gedrag (externaliserend gedrag) en niet op een probleem met culturele of politieke aspecten. Het doel is het beter begrijpen van een bepaalde situatie, welke moet leiden naar een verbetering van de situatie. "Inzicht leidt bijna vanzelf tot verandering" (Lange, Schuman, & Montesano Monterssori, 2011 p. 289). De respondenten hebben invloed (resultaten van metingen zijn input voor bijstelling (Lange, Schuman, & Montesano Monterssori, 2011). Mijn rol als onderzoeker in dit onderzoek past meer zoals deze in het kritische emancipatorische paradigma beschreven staat door Lange, Schuman, & Montesano Montessori (2011). Ik ben verantwoordelijk voor mijn klas en het klimaat dat zich hierin bevindt. In dit onderzoek ben ik een collega, actief betrokkene en coach in het proces van verandering in plaats van dat ik de mentor ben van de praktijkmensen.

3.3 Onderzoeksstrategie

Ik heb gekozen voor een actieonderzoek, dit sluit aan bij dit onderzoek.

Actieonderzoek sluit aan bij dit onderzoek aangezien onderzoek doen, leren en veranderen samengaan zodat er ruimte ontstaat voor solidariteit en empowerment (Lange, Schuman, & Montesano Monterssori, 2011). Daarnaast wordt tijdens dit onderzoek data systematisch verzameld geanalyseerd en geïnterpreteerd en hierop gereflecteerd. Verder zijn leerlingen een partner in het onderzoek en zijn zij een belangrijke bron van informatie (Lange, Schuman, & Montesano Monterssori, 2011).

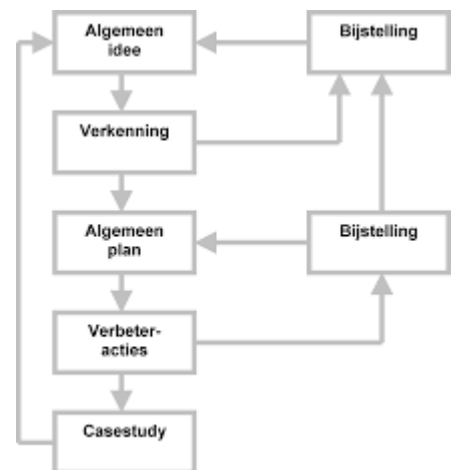
Mijn praktijkgerichte actie onderzoek gaat plaats vinden volgens de kwalitatieve normen. We stellen dit omdat er gekeken wordt naar de gedragskenmerken en de directe resultaten. Daarnaast wordt er gekeken naar beleving en gevoelens van de betreffende respondenten en niet naar harde cijfers. Doordat we kijken naar de beleving en gevoelens van de betreffende respondenten én wat dit doet met hen, wordt er geïnterpreteerd oftewel een interpretatief onderzoek uitgevoerd (Lange, Schuman, & Montesano Monterssori, 2011).

Ponte benoemt het volgende: “Actieonderzoek is over het algemeen bedoeld als een kritische onderzoeksstrategie” (Lange, Schuman, & Montesano Montessori, 2011, p. 67). Wanneer het onrustig, en zelfs onveilig, is in mijn klas is het aan mij om dit te verbeteren. In dit onderzoek ben ik dan ook zelf degene die voor de verandering in mijn praktijk moet zorgen. Hiervoor moet ik kritisch naar mijn eigen handelen kijken en mijn theorieën, zoals beschreven in hoofdstuk 2, betrekken op mijn eigen praktijk en handelen om tot een zo optimaal mogelijk klassenklimaat te komen. Menselijk handelen is te zien als een samenspel van ‘hoe is het nu’, ‘hoe zou het moeten zijn’ en ‘hoe te komen naar de gewenste situatie’, Ponte (in Lange, Schuman, & Montesano Montessori, 2011) Het beoogde doel is het verbeteren van de situatie en het welbevinden van mijn leerlingen. Hierbij richt ik mij op deze situatie en wordt er (nog) niet gekeken naar hoe andere instellingen hiermee omgaan.

Zoals eerder beschreven, spelen de verschijnselen en leerlingen een grote rol.

Ook dit sluit aan bij actieonderzoek (Lange, Schuman, & Montesano Monterssori, 2011). Daarnaast worden verbeteracties gepland, uitgevoerd en geëvalueerd totdat deze leiden tot er een gewenst resultaat. Dit gaat volgens het model zoals deze te zien is in figuur 1. Ten slotte wordt er ook gereflecteerd op het onderzoek en de opbrengsten die hieruit zijn voortgekomen.

Samenvattend komen we tot de volgende conclusie: Het onderzoek is een praktijkgericht actie onderzoek met een kwantitatieve, interpretatieve kijk op de resultaten. Uiteindelijk zal er om een eindconclusie te kunnen formuleren een kwalitatieve benadering gebruikt worden om de resultaten zichtbaar te maken. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van diverse observatie- en vragenlijsten om het onderzoek cijfermatig te onderbouwen.

Figuur 1: Pontes schematisch model van actieonderzoek (Lange, Schuman, & Montesano Monterssori, 2011)

3.4 Onderzoeksmethodiek

Mijn onderzoeksvraag:

Wat is de invloed op het klassenklimaat van klas B door het gericht toepassen van SOVA (gerelateerde) lessen?

De hoofdvraag wordt beantwoord n.a.v. de volgende deelvragen:

Deelvraag:	Instrumenten	Wie	Wanneer, onderzoek week	Data
1. Welke conflicten ontstaan er bij leerlingen door de beperkte inzichten in elkaars emoties volgens collega's die betrokken zijn in klas B?	Vragenlijst aan collega's (bijlage 3) Observaties, ABC-formulier en turflijst (bijlage 4)	Leerkrachten van klas B (2) IB'er van klas B Gedragswetenschapper van klas B Leerkrachten van klas B (2)	Week 1&2 Week 10&11 Week 1&2, 5&6 en 10&11	25 t/m 29 januari 28 maart t/m 8 april 25 januari t/m 5 februari 22 februari t/m 4 maart 28 maart t/m 8 april
2. Welke conflicten ontstaan er bij leerlingen door beperkte inzichten in elkaars emoties volgens de leerlingen?	Vragenlijst leerlingen (bijlage 5)	Leerlingen.	Week 1&2, 5&6 en 10&11	25 januari t/m 5 februari 22 februari t/m 4 maart 28 maart t/m 8 april
3. Hoe gaan leerlingen met emoties van klasgenoten om?	Vragenlijst (bijlage 5) SOVA-lessen (bijlage 6)	Leerlingen Leerkracht en leerlingen klas B.	Week 1&2, 5&6 en 10&11 Week 1&2, 5&6 en 10&11	25 januari t/m 5 februari 22 februari t/m 4 maart 28 maart t/m 8 april
Hoofdvraag:	Hoe	Wie		
Wat is de invloed op het klassenklimaat van klas B door het gericht toepassen van SOVA (gerelateerde) lessen?	Antwoorden deelvragen.	Onderzoeker en respondenten.	Week 1 t/m week 11	25 januari t/m 8 april

3.4.1. Vragenlijsten

3.4.1.1 Keuze en doelstellingen vragenlijsten

Er wordt gewerkt met 3 vragenlijsten, 1 voor leerlingen en 2 voor collega's. Hiervoor is gekozen omdat het taalgebruik en de vraagstelling voor beide groepen anders is. Op de vragenlijsten wordt een codering toegepast zodat de respondenten anoniem blijven.

De eerste vragenlijst voor collega's (bijlage 3) wordt één keer ingevuld, dit aangezien deze vragenlijst fungeert om in kaart te brengen wat collega's verstaan onder storend en externaliserend gedrag. Deze informatie de basis voor de observaties zoals deze beschreven zijn in paragraaf 3.4.2.1 t/m 3.4.2.3

De tweede vragenlijst voor collega's (bijlage 3) wordt twee keer ingevuld. Hier is voor gekozen aangezien deze vragenlijst fungeert als voor- en nameting. Hierdoor kan er, aan het eind van het onderzoek, geconcludeerd worden wat het effect van dit onderzoek is geweest in de beleving van collega's.

Ik heb voor vragenlijsten gekozen om op een efficiënte wijze de benodigde informatie te verkrijgen. De leerkrachten geven op deze momenten hun eigen kijk op dat moment in. Op deze manier kan ik zien of de beleving van de leerkrachten op het gebied van de gedragsuitingen van de leerlingen verandert na invoering van SOVA-lessen.

De vragenlijst voor leerlingen (bijlage 5) wordt 3 keer ingevuld, dit om de situatie vooraf, tijdens en achteraf dit onderzoek te kunnen vergelijken. Daarnaast kan ik hierdoor het effect van mijn SOVA-lessen meten en wanneer deze niet het gewenste resultaat hebben bijstellen. Ook kan ik de resultaten vergelijken en een conclusie trekken, zo kan ik kijken of mijn hypothese juist is. De vragenlijsten worden de eerste keer aan het begin van het onderzoek afgenomen om al snel data te verkrijgen en te zien hoe de leerlingen hun klas ervaren (Lange, Schuman, & Montesano Montessori, 2011).

De vragenlijsten zorgen voor een antwoord op mijn drie deelvragen:

- Welke conflicten ontstaan er bij leerlingen door de beperkte inzichten in elkaars emoties volgens collega's?
- Welke conflicten ontstaan er bij leerlingen door beperkte inzichten in elkaars emoties volgens de leerlingen?
- Hoe gaan leerlingen met emoties van klasgenoten om?

3.4.1.2 inhoud vragenlijsten

Bij het opstellen van de vragenlijsten voor collega's heb ik ze de vragen geformuleerd. Hiervoor is gekozen om vragen te kunnen stellen die passen in de school waar dit onderzoek plaatsvindt.

Vragenlijst 1 (bijlage 3) inventariseert wat mijn collega's als storend gedrag ervaren, wat zij doen om storend gedrag te voorkomen en welke van de genoemde interventies zinvol lijken (in klas B). Vragenlijst 2 (bijlage 3) fungeert om te kunnen concluderen wat collega's voor en na dit onderzoek inzetten aan interventies om externaliserend gedrag, dat voortkomt uit onbegrip in emoties, te verkleinen. Hier is gekozen voor 11 mogelijke interventies en is er de mogelijkheid om zelf een interventie in te vullen.

Bij het opstellen van de vragenlijst voor de leerlingen heb ik ervoor gekozen om vragen te stellen over hun eigen persoon en over klasgenoten hierbij wel zorgdragend dat alle leerlingen dezelfde vragen worden gesteld. Hierin zijn uitsluitend gesloten vragen opgenomen, dit om een zo uniform mogelijk inzicht te krijgen in de leerlingen. De leerlingen geven tenslotte alle antwoord op dezelfde vragen. De vragenlijst voor de leerlingen bevatten 16 vragen (bijlage 5).

3.4.1.3 Procedure vragenlijst

De vragenlijsten voor collega's worden aan het eind van een klassenbespreking afgenomen. Dit is van tevoren opgenomen in de agenda. Ik heb ervoor gekozen om dit aan het eind van een klassenbespreking te doen om onderling overleg te voorkomen en om er zeker van te zijn dat de vragenlijsten ingevuld retour komen. Dit vergroot de validiteit van mijn onderzoek (Lange, Schuman, & Montesano Montessori, 2011).

De vragenlijsten maken de leerlingen afzonderlijk van elkaar in een aparte ruimte. De leerkracht (ikzelf) ben daarbij aanwezig om eventuele vragen van de leerlingen over de vragenlijst te beantwoorden.

De leerlingen worden om en om uit de klas gevraagd om de vragenlijst in te vullen. De overige leerlingen krijgen les van mijn duo-collega. In de klas wordt niet gesproken over de vragenlijst, wanneer alle leerlingen deze ingevuld hebben is hier ruimte voor.

Wanneer de vragenlijst een volgende keer worden aangeboden, horen de leerlingen dit kort van tevoren om onderling overleg te voorkomen.

Na het afnemen van de vragenlijsten verwerk ik de uitkomsten, hierbij wordt een codering gebruikt.

3.4.2 Observaties

3.4.2.1 Keuze en doelstellingen observaties

Omdat ik wil weten wat zich voordoet voorafgaand aan externaliserend gedrag heb ik voor het ABC-schema gekozen (Horeweg, 2014). Door deze manier van observeren kan ik zien hoe vaak (turflijst) en wanneer welke trigger zich vooraf aan externaliserend gedrag heeft voorgedaan. Hierdoor kan ik storend gedrag analyseren en de trigger, waardoor het gedrag tot uiting is gekomen, inzetten in mijn SOVA (gerelateerde) lessen.

Het externaliserende gedrag waarnaar wordt gekeken komt voor uit de vragenlijst die collega's hebben ingevuld (bijlage 3).

Deze observaties worden gebruikt als meetinstrument om te beoordelen of het probleemgedrag in de klas veranderd tijdens dit onderzoek.

3.4.2.2 inhoud observaties

Met de turflijst en het ABC-schema krijg ik een objectief beeld van welk gedrag er wanneer gebeurt. Tijdens een volgende observatie kan ik het effect van mijn SOVA (gerelateerde) lessen waarnemen en kan ik meten wat het effect hiervan is. Wanneer de SOVA (gerelateerde) lessen niet het gewenste resultaat hebben opgebracht kan ik dit in een nieuwe SOVA-les naar voren laten komen om alsnog tot het gewenste resultaat te komen.

3.4.2.3 Procedure observaties

Het ABC-schema dat gebruikt wordt tijdens de observaties worden tijdens zelfstandig werken op maandagmiddag en dinsdagmiddag ingevuld. Daarnaast wordt de gebeurtenis, gedrag en de consequentie benoemt. De observaties vinden plaats zoals te zien is in de tijdsplanningstabel in paragraaf 3.4.

Ik heb voor vaste dagdelen om een objectief beeld te krijgen en te voorkomen dat het een momentopname wordt. De observaties in week 5 en 6 gebruik ik om tussentijds te evalueren en zo nodig mijn SOVA (gerelateerde) lessen bij te stellen.

3.4.3 SOVA-lessen

3.4.3.1 Keuze en doelstelling SOVA (gerelateerde) lessen

Ik heb ervoor gekozen om SOVA (gerelateerde) lessen in te zetten als instrument om het klassenklimaat te verbeteren. Hiervoor heb ik gekozen om te kunnen volgen hoe mijn leerlingen in het begin, midden en eind van mijn onderzoek omgaan met emoties (en lessen die hierbij horen) en hoe zij omgaan met situaties die in de lessen worden geschetst. Ik heb bewust gekozen voor SOVA (gerelateerde) lessen aangezien ik ook (bestaande) methodes inzet die niet specifiek bedoeld zijn om sociaal emotionele vaardigheden te trainen, denk hierbij aan energizers en drama-activiteiten die ingezet worden bij woordenschatlessen.

3.4.3.2 Inhoud SOVA (gerelateerde) lessen

De SOVA gerelateerde lessen (bijlage 6) die ik vanuit de methode Leefstijl geef komen uit 'Leefstijl voor primair onderwijs' en zijn afgestemd op mijn doelgroep. Ik heb hierbij rekening gehouden met leerling behoeften, die ik uit observaties heb verkregen.

Verder formuleer ik samen met de leerlingen een gezamenlijk doel.

'Kids' Skills' zet ik in om ideeën voor energizers uit te halen. Ik kies passende energizers bij mijn klas en eventueel pas ik de energizer aan om de veiligheid te waarborgen.

Daarnaast maak ik emoties zichtbaar door te werken met een emotiethermometer waarop leerlingen kunnen aangeven wat hun huidige emotie is. De vaste momenten van wijzigen zijn aan het begin van een les blok. In uitzonderlijke situatie mag de leerling in overleg met de docent op een ander moment zijn wasknijper wijzigen.

3.4.3.3 Procedure SOVA (gerelateerde) lessen

De lessen (bijlage 6) heb ik afgestemd op het niveau van mijn klas. Aangezien mijn leerlingen geen ervaring hebben met SOVA-lessen begin ik met een introductie van de methode en vertel ik wat de leerlingen tijdens deze lessen kunnen verwachten.

Figuur 2: emotiethermometer

Een aantal lessen bied ik meerdere keren aan. Dit om te kunnen waarnemen hoe de leerlingen, na meerdere SOVA (gerelateerde) lessen, met een bepaalde activiteit omgingen en om hun ontwikkeling waar te nemen.

De lessen bevatten o.a. de volgende vaardigheden:

- Gevoelens uiten;
- Omgaan met verschillen;
- Zelfvertrouwen opdoen;
- Rekening houden met de emotie van een ander;
- Leren omgaan met een onverwachte reactie;
- Anderen complimenteren;
- Conflicten oplossen;
- Evalueren op de dag met betrekking tot jezelf;

De SOVA (gerelateerde) lessen uit de methode *Speel je Wijs* worden ingezet om samenwerking te stimuleren. Wanneer de activiteit bijvoorbeeld woorden uitbeelden) duidelijk is, voeren de leerlingen de activiteit uit. Wanneer alle woorden binnen een vooraf gestelde tijd geraden zijn is de beloning dat we een filmpje van het jeugdjournaal kijken. Door een klassikale beloning aan te bieden, welke alleen te bereiken is door samenwerking wil ik de leerlingen motiveren om samen te werken.

3.4 Respondenten

In totaal nemen er 12 respondenten deel aan dit onderzoek, N=12. Deze respondenten zijn 8 leerlingen met ASS, twee IB'ers, de gedragswetenschapper en één (duo)collega. Alle respondenten werken/zitten op de school waar dit onderzoek plaatsvindt.

3.5 Ethische aspecten

Om mijn handelen goed te laten verlopen en rekening te houden met de privacy van de respondenten pas ik een, numerieke, codering toe. Deze codering pas ik toe bij alle instrumenten. Op deze manier zorg ik voor ethisch verantwoorde handelen.

Zo kan er geen verband worden gelegd tussen het onderzoek, de respondenten en de onderzoekslocatie.

Daarnaast stel ik ouders/verzorgers en teamleden op de hoogte over mijn onderzoek. Wanneer ouders of verzorgers niet willen dat hun kind meedoet aan dit onderzoek heb ik daar respect voor en meld ik hen dat ik de betreffende leerling niet meeneem in mijn onderzoek. Tijdens klassenbesprekingen zal ik aangeven hoever ik gevorderd ben met mijn onderzoek, zo kan men ook bepalen of ik binnen de gedragscode van de school handel. Mijn handelingen zijn op elk moment van het proces helder en uitlegbaar en de oorspronkelijke doelstellingen worden gemonitord om interne validiteit te waarborgen (Lange, Schuman, & Montesano Montessori, 2011).

Wanneer ik informatie uit instrumenten verkrijg die ik niet kan vermelden in mijn onderzoek neem ik deze niet op in mijn onderzoek en meld ik wanneer een uitkomst hierdoor afwijkt van het verwachte. In mijn conclusie en reflectie betrek ik de validiteit van mijn instrumenten en benoem ik dat er zaken speelden waardoor een instrument minder valide is gebleken.

3.6 Validiteit en betrouwbaarheid

3.6.1 Triangulatie en validiteit.

De verschillende onderzoeksinstrumenten (vragenlijsten, observaties en SOVA gerelateerde lessen) worden ingevuld door de leerlingen, leraren, IB'ers om uit (minimaal drie) verschillende invalshoeken de gegevens te extraheren. De respondenten geven ieder vanuit hun eigen gezichtspunten antwoord op mijn vragen over externaliserend gedrag en het omgaan met emoties (Harinck, 2010). Daarnaast betrek ik bekende literatuur in het onderzoek om mijn bevindingen hiermee te vergelijken.

Door respondenten met verschillende invalshoeken (leerlingen, leerkrachten, IB'ers) binnen dit onderzoek wordt er vanuit meerdere perspectieven gekeken naar de huidige situatie, het proces en de situatie na het onderzoek. Hierdoor vergroot ik de validiteit van mijn onderzoek aangezien ik door metingen de ervaringen van respondenten naast elkaar leg en vergelijk. Door middel van observaties, vragenlijsten en SOVA (gerelateerde) lessen waarborg ik de data van mijn onderzoek, wederom omdat ik de verkregen data vergelijk.

De onderzoeksinstrumenten, vragenlijsten en gerichte observatielijsten zijn met een critical friend opgesteld om duidelijke en betrouwbare lijsten samen te stellen.

De uitkomsten van mijn onderzoek zijn situatie afhankelijk en daardoor niet bruikbaar voor derden. Wel kan de uitkomst bijdragen om collega's te helpen bij een mogelijke handelingsverlegenheid bij externaliserend gedrag en om leerlingen om te leren gaan met hun eigen emoties en die van anderen. (Lange, Schuman, & Montesano Montessori, 2011)

Hoofdstuk 4: resultaten en data-analyse.

De beleving van collega's bij externaliserend probleemgedrag in klas B wordt door middel van een voor-, en nameting in kaart gebracht. Dit wordt uitgewerkt in de paragrafen 4.1.1 en paragraaf 4.1.2. In paragraaf 4.2 worden de data die verkregen is door observaties in klas B geanalyseerd. Er is een voor-, tussen- en na observatie uitgevoerd.

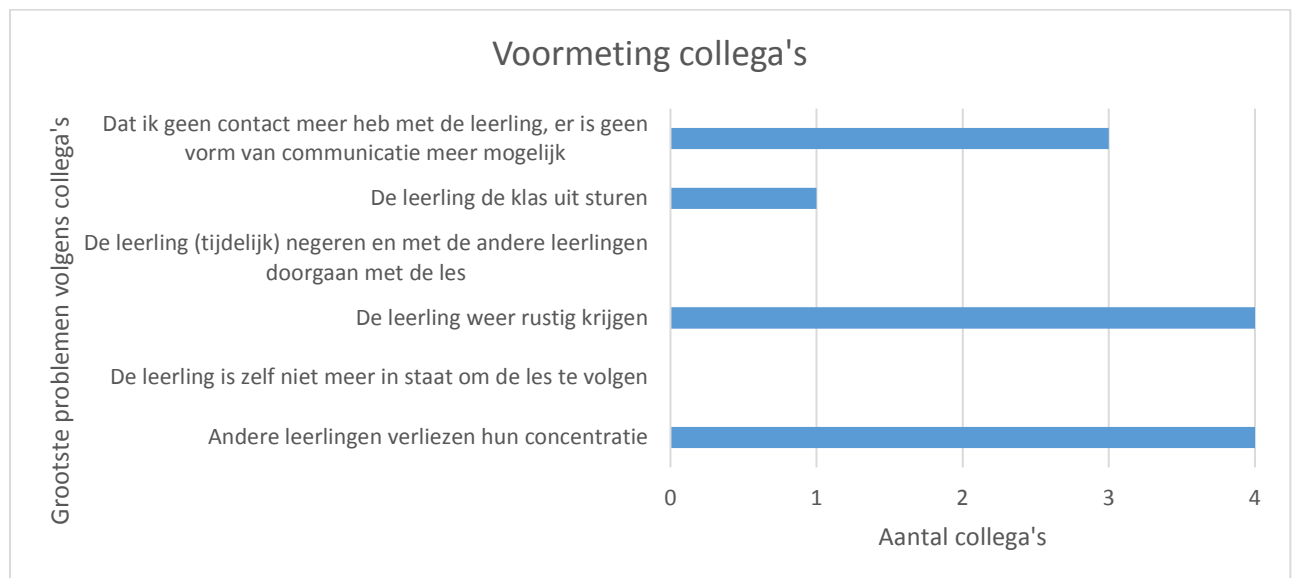
In de paragrafen 4.3.1. tot en met 4.3.3 wordt de beleving van de leerlingen in klas B gemeten en in kaart gebracht. Hierbij is gekozen voor een voor-, tussen-, en nameting.

4.1 Beleving van collega's bij externaliserend probleemgedrag in klas B

Voor de voor- en nameting heb ik gebruik gemaakt van een vragenlijst (bijlage 3). De vragenlijst is ingevuld door 4 collega's, al deze respondenten werken met klas B.

4.1.1 Voormeting collega's

Uit de vragenlijst (bijlage 3) aan collega's komen een aantal kenmerken naar voren. Zo geven alle vier de collega's te kennen dat het rustig krijgen van een leerling die externaliserend gedrag vertoont een groot probleem is. Hierbij benoemen zij dat dit komt doordat het contact tussen leerling en leerkracht verloren is gegaan, waardoor er beperkte of geen sturing meer mogelijk is. Als bijkomend nadeel benoemen collega's de negatieve gevolgen op de concentratie van de andere leerlingen. Om de extreme gedragingen te voorkomen geven drie van de vier collega's aan dat het in gesprek gaan met de leerling over zijn gedrag veel wordt ingezet, al is dit wel achteraf. Toch geeft dit de leerkracht de mogelijkheid om de leerling langzaam beter te sturen en begeleiden in het gewenste gedrag. Tevens geven drie van de vier leerkrachten aan dat ze meer mogelijkheden zouden willen hebben in het trainen van de leerlingen in gewenst gedrag. Dit om ervoor te zorgen dat leerlingen meer inzicht krijgen in de emotionele gevolgen die gedrag heeft op elkaar. Een van de docenten gaf te kennen dat dramalessen hem daarvoor een geschikte methode leek.

Figuur 3: voormeting collega's

4.1.2 Voor- en nameting interventies collega's

In figuur 4 is af te lezen dat collega's na mijn onderzoek meer onderling overleg hebben.

Collega's geven leerlingen meer eigen verantwoordelijkheid door leerlingen zelfstandig uit de Time-out naar hun klas te laten lopen. Ook wordt gewenst gedrag vaker getraind. Collega's die dit wilden doen geven aan dit nu soms te doen. Zij geven aan in de vragenlijst dat het contact tussen de leerlingen is verbeterd omdat de leerlingen zelf een beter inzicht hebben verkregen in hun eigen en elkaars gevoelens.

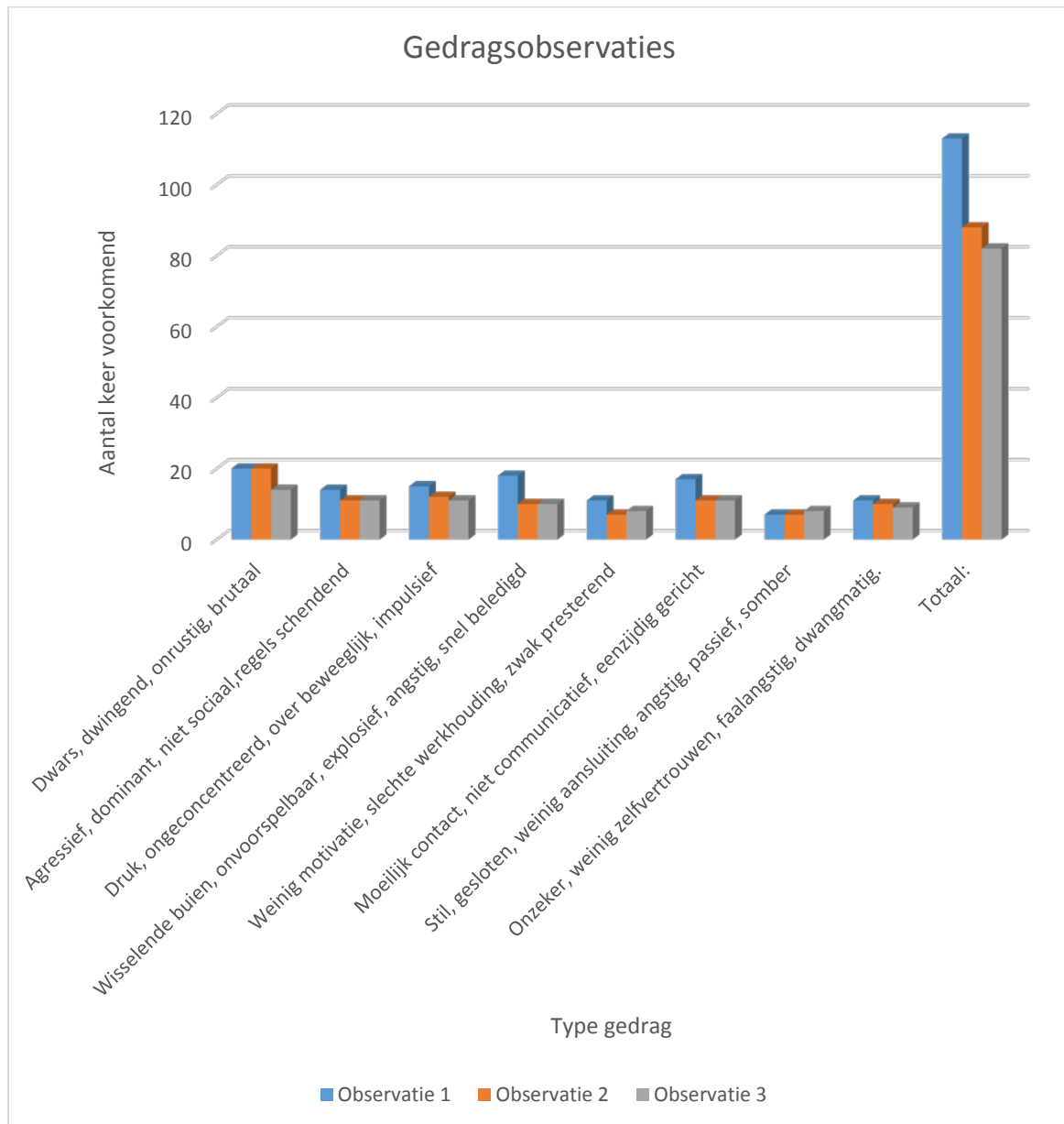
Het komt nu structureel minder voor de er geen communicatie meer mogelijk is met de leerling. De collega die voorstelde om met drama aan de slag te gaan is erg tevreden met de resultaten, zij geeft te kennen dat de interactie tussen de leerlingen verbeterd is waardoor er minder heftig op elkaar wordt gereageerd.

Wat doe je er zelf aan om externaliserend gedrag te verkleinen?	nooit		soms		geregeld		zou ik willen doen	
	M1	M2	M1	M2	M1	M2	M1	M2
Goed contact met de leerling krijgen/houden, communicatie.					4	4		
Leerling waarschuwen en mogelijke consequentie aan gedrag koppelen wanneer het gedrag niet verbetert.	1		2	2	1	2		
Leerling naar time-out sturen en zelf na 3 minuten terug laten komen.				4	4			
Zelf rustig blijven, leerling negeren en doorgaan met de les.	4	2		2				
Afspraken maken/beloningssysteem koppelen aan het gedrag van de leerling.			2		2	4		
Positief gedrag van de leerling benoemen, hoe klein dit ook is.	1		1	2	2	2		
Leerling meer betrekken bij de les.			1	2	3	2		
Gewenst gedrag trainen.			1	4			3	
Leerlingbehoefte van de leerling opnieuw in kaart brengen. (Waar komt het storende gedrag vandaan?)	1		2	2	1	2		
Overleg met collega's over storend gedrag en wat hiermee te doen?	4			4				

Figuur 4: interventies collega's

4.2 Gedragsobservaties

De observatie (bijlage 4) zoals deze zijn uitgevoerd met gebruik van de acht leerlingtypen volgens Van der Wolf & Van Beukering (2014) laten zien dat er gedurende het onderzoek een afnemende lijn is van het aantal gedragskenmerken. Bij de eerste observatie waren er 113 waarneembare gedragskenmerken. Aan het eind van mijn onderzoek waren er nog 82 gedragskenmerken. Wat opvalt is dat zeven van de acht gedragskenmerken een duidelijke daling te zien is. Het punt 'stil, gesloten etc.' laat een kleine stijging te zien.

Figuur 5: gedragsobservaties

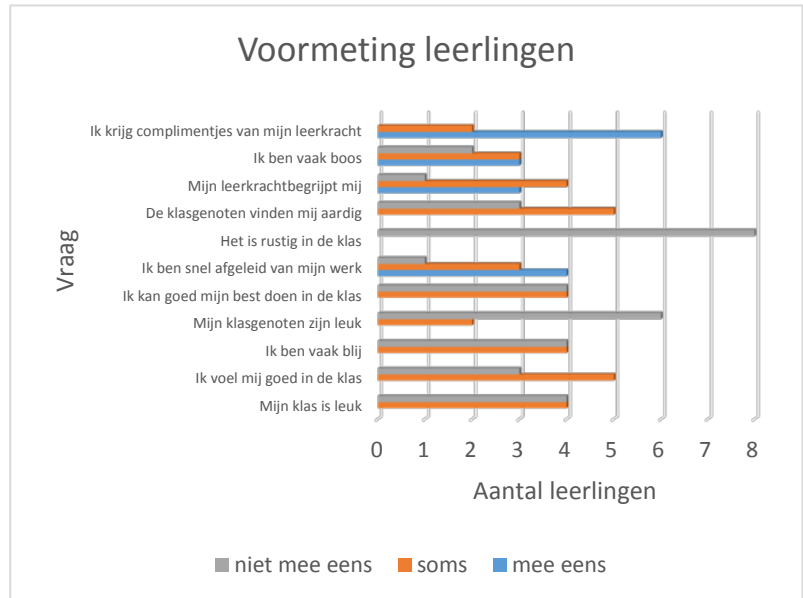
4.3 Vragenlijsten leerlingen

De vragenlijsten voor de leerlingen (bijlage 5) zijn ingevuld door de leerlingen uit klas B. De leerlingen die tijdens dit onderzoek ingestroomd zijn, zijn niet opgenomen in dit onderzoek om een concreet beeld te vormen met leerlingen die gedurende het hele onderzoek in klas B hebben gezeten.

4.3.1 Voormeting leerlingen

De voormeting leerlingen is uitgevoerd bij 8 respondenten. Dit zijn de leerlingen die al gedurende langere periode samen een groep vormen.

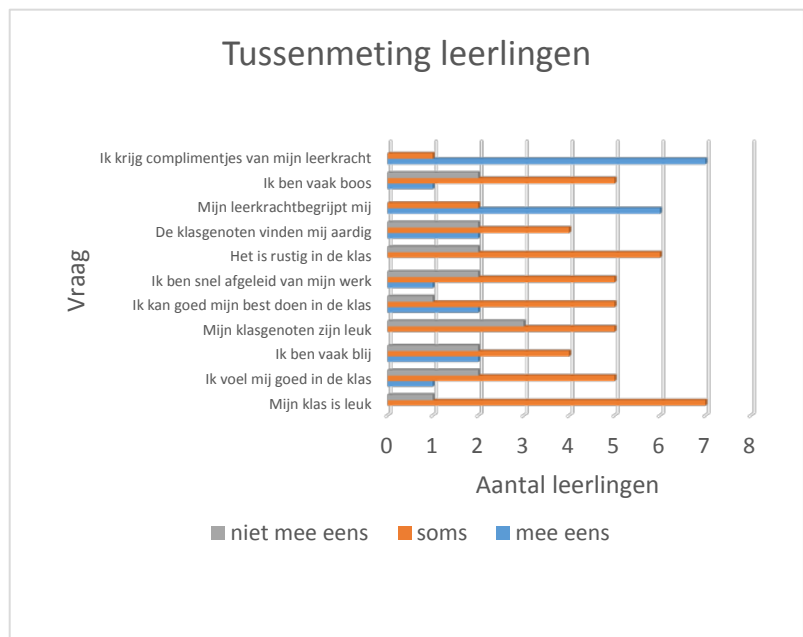
De helft van de leerlingen geeft aan snel afgeleid te zijn van zijn hun werk, dit heeft als gevolg dat ze aangeven moeite te hebben met hun best te kunnen doen in de klas. Dit uit zich dan ook doordat alle leerlingen aangeven dat het niet rustig is in de klas. Zo valt ook op dat 4 leerlingen aangeven dat de leerkracht hen soms niet begrijpt. Dit terwijl ze ook aangeven dat de docent ze geregeld complimenteert met hun werkhouding en gedrag.

Figuur 6: voormeting leerlingen

4.3.2 Tussenmeting leerlingen:

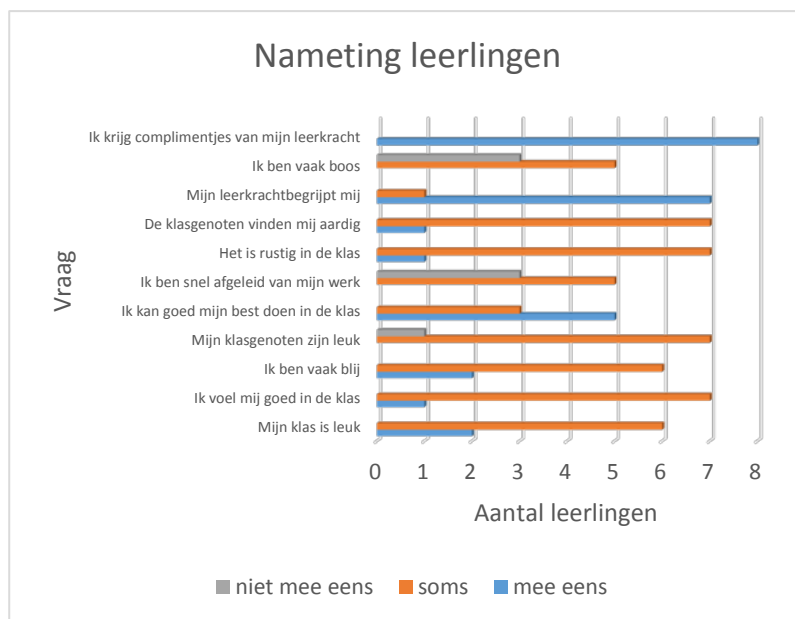
Ten opzichte van de voormeting valt duidelijk op dat de leerlingen, na 8 SOVA (gerelateerde) lessen, een positiever gevoel hebben bij de klas, zo geven 7 leerlingen aan de klas soms leuk te vinden in tegenstelling tot 4 bij de voormeting. Ook zijn er nu 2 leerlingen die vaak blij zijn ten opzichte van 0 bij de voormeting. Doordat het rustiger is geworden in de klas zijn de leerlingen minder snel afgeleid. Zo is ook te zien dat leerlingen minder vaak boos zijn met als gevolg dat ze elkaar aardiger gaan vinden.

Figuur 7: tussenmeting leerlingen

4.3.3 Nameting leerlingen:

Aan het eind van het onderzoek blijkt dat het algemene gevoel veel positiever is in de klas. Uit de vragenlijst, gesteld aan de leerlingen, vallen een aantal dingen duidelijk op. Zo geven nu 7 in plaats van 2 leerlingen aan dat zijn klasgenoten soms leuk zijn. Geen enkele leerling geeft aan niet blij te zijn in de klas. Alle 8 leerlingen geven nu aan dat de klas soms rustig is met als gevolg dat geen enkele leerling meer aangeeft snel afgeleid te zijn van het werk. Waar bij de voormeting 3 leerlingen aan gaven het gevoel te hebben dat de leerkracht hem of haar begrijpt is dit aan het eind van het onderzoek opgelopen naar 7 leerlingen en geen enkele leerling die nog het gevoel van onbegrip heeft.

Figuur 8: nameting leerlingen

4.3.4 Wensen leerlingen in geschetste situaties

In figuur 9 is de verandering van gedrag in diverse geschetste situaties te zien. Hieruit kan geconcludeerd worden dat leerlingen inzien dat ze de leerkracht in meer gevallen kunnen raadplegen dat dat zij voorheen deden.

Zo is te zien dat de leerlingen na dit onderzoek eerder voor hulp van de leerkracht kiezen dan dat ze naar de Time-out ruimte gaan. Daarnaast is te zien dat de drang om te escaleren afneemt.

Deel 2 vragenlijst leerling	Schoppen en slaan (escalatie)			Dat de leraar mij helpt een oplossing te vinden.			Naar de Time-Out ruimte (afkoelen, nadenken)		
	M1	M2	M3	M1	M2	M3	M1	M2	M3
Als ik boos ben wil ik	5	1		1	2	5	2	5	3
Als ik de les niet snap wil ik				8	8	8			
Als ik geplaagd wordt wil ik	3	1	1	2	3	6	3	4	1
Als ik iets niet durf, wil ik	4	1		2	3	8	2	4	
Als niemand met me wil praten (spelen, werken) wil ik	3	2		4	4	5	1	2	3
Totaal:	15	5	1	17	20	32	8	15	7
Schoppen en slaan (escalatie): 1 ^e meting 15 keer, de laatste keer 1 keer Dat de leraar mij helpt : 1 ^e meting 17 keer, de laatste 32 keer. Naar het sublokaal : 1 ^e meting 8 keer, de laatste meting 7 keer.									

Figuur 9: Wensen leerlingen in geschetste situaties

5. Beantwoording hoofdvraag en conclusie

Om mijn hoofdvraag te kunnen beantwoorden, beantwoord ik eerst mijn deelvragen.

5.1 Deelvragen:

5.1.1 Welke conflicten ontstaan er bij leerlingen door de beperkte inzichten in elkaars emoties volgens collega's die betrokken zijn in klas B?

Uit de vragenlijsten en observaties (bijlage 3, 4 en 5) blijkt dat weinig inzicht in emoties van henzelf en van de ander kunnen leiden tot onbegrip, escalaties en fysiek geweld. Hierdoor ontstaat er een onveilig leerklimaat waardoor leerlingen, die niet betrokken zijn bij de escalatie, afgeleid raken en zich onveilig voelen (Delfos, 2012; Donkers, 2010-2011; Taghon, 2008).

Daarnaast kan ik uit de vragenlijsten die collega's hebben ingevuld (bijlage 3) concluderen dat de leerlingen onderling weinig inzicht hebben in emoties van elkaar. Dit kan komen door hun beperking (ASS) (Hengeveld, et al., 2014).

Groepsvorming en kennis van en over elkaars gedrag en uitingen van emoties moet hier dan ook extra getraind worden. Uit de resultaten, zie hoofdstuk 4, blijkt dat het inzetten van SOVA (gerelateerde) lessen wenselijk is om een beter groepsklimaat te krijgen. Als de leerlingen getraind worden in het herkennen en omgaan met emoties kunnen ze er rekening mee houden, dit blijkt uit mijn onderzoek. Dit zorgt ook voor rust in de klas Delfos (2012) ondersteunt mij hierin. Uit mijn onderzoek blijkt dat rust kan worden verkregen door kennis te krijgen over eigen emoties en het gedrag dat zich daarbij laat zien (Aarts & van Woerkom, 2008; Sipman, 2014).

Het antwoord op deze deelvraag is kortweg gezegd: 'onbegrip'. Alle mogelijke reacties van leerlingen die de collega's waarnemen zijn een voortvloeisel vanuit het onbegrip voor elkaars en eigen emoties van de leerlingen. Hiervoor geldt dat het ontwikkelen van 'sociale cognitie' van essentieel belang is voor de leerlingen (Steerneman, 2012).

5.1.2 Welke conflicten ontstaan er bij leerlingen door beperkte inzichten in elkaars emoties volgens de leerlingen?

Tijdens de SOVA (gerelateerde) lessen is naar voren gekomen dat leerlingen veelal de schuld buiten zichzelf leggen, dit past bij externaliserende gedragsproblematiek (Hengeveld, et al., 2014).

Leerlingen geven aan dat een ander moet kunnen zien dat hij moe, boos of verdrietig is. Als een ander dat niet ziet zijn ze in ogen van de andere leerling dom en snapt hij of zij niks, het bovenstaande bleek ook al uit de Theory of Mind wat handelt over de 'sociale cognitie' (Steerneman, 2012). Ook benoemen 2 leerlingen dat, als ze heel boos zijn op de ander, dit zich uit in slaan of schoppen. Hieruit concludeer ik dat onbegrip voor elkaars emoties een grote rol speelt in conflicten in klas B (Steerneman, 2004). De leerlingen benoemen schoppen en slaan als mogelijke oplossing als een ander ze niet begrijpt. Hulp vragen aan een leerkracht wordt aan het begin van dit onderzoek niet benoemt. Naarmate het onderzoek groeit komt 'hulp vragen' voor in de lessenserie. Leerlingen benoemen later in het onderzoek ook dat als je zelf iets niet kunt oplossen je hulp kunt vragen bij de leerkracht.

Het antwoord op deze deelvraag is kortweg gezegd: 'onbegrip'.

5.1.3 Hoe gaan leerlingen met emoties van klasgenoten om?

Om antwoord te krijgen op deze deelvraag is dit aspect naar voren gekomen tijdens de SOVA (gerelateerde) lessen. Gedurende de lessen bleek dat de leerlingen wel in staat waren om emoties te koppelen aan gezichtsuitdrukkingen, maar erg veel moeite hadden om deze gezichtsuitdrukkingen te

herkennen bij klasgenoten. Daarnaast hebben ze zeer veel moeite om de emotionele beleving van de ander in te schatten (Steerneman, 2004).

Uit de lessen blijkt dat leerlingen boosheid van een ander herkennen aan verbale agressie of fysiek geweld. Huilen wordt herkend aan tranen of wanneer iemand op zijn tafel hangt in zijn armen en nergens op reageert. Lachen en huilen kunnen veel leerlingen herkennen aan mimiek van de ander. Tijdens de lessen kan ik concluderen dat lachen de enige emotie is die door mimiek herkend wordt. De beleving van een emotie is zonder communicatie nauwelijks tot niet waar te nemen voor de leerlingen in klas B. Tijdens de lessen (bijlage 6) blijkt ook dat het reageren op een emotie die je niet bij iemand verwacht, leidt tot frustratie.

Ook voor deze deelvraag geldt dat het antwoord eigenlijk onbegrip is. Doordat ze moeilijk konden herkennen wat de emotie van een ander was, uitten de leerlingen zich op een heftige manier. Hoe heftiger de reactie, hoe duidelijker het zou zijn, was voor de leerlingen de methode om zich uit te drukken. Dit resulteerde doorgaans in fysiek en agressief gedrag.

5.2 Antwoord op de hoofdvraag: Wat is de invloed op het klassenklimaat van klas B door het gericht toepassen van SOVA (gerelateerde) lessen?

Zoals te lezen is in paragraaf 5.1.1 tot en met 5.1.3 is het grootste probleem onbegrip. Door de SOVA (gerelateerde) lessen hierop af te stemmen is er meer begrip ontstaan voor elkaars emoties.

Uit de verschillende meetmomenten blijkt dat inzicht in elkaars emoties begrip oplevert en daardoor bijdraagt minder escalaties in de klas.

Door het trainen van gedrag (dat bij emoties tot uiting kan komen) met elkaar, in een speelse, laagdrempelige vorm, leren de leerlingen hiermee om te gaan zonder dat ze zich op dat moment persoonlijk voelen aangesproken (Furman, 2009)

Een leerling die boos uit de klas loopt, maar waarvan de emotie op de emotiethermometer nog op het symbool van vrolijk heeft staan, wordt er nu opgemerkt door de klas dat dat waarschijnlijk niet meer klopt. Leerlingen zijn zich bewuster van emoties, ook van de emotie bij anderen.

Leerlingen met autisme hebben vaak een probleem met communicatie (Higashida, 2014). Wat ze zeggen, is vaak niet wat ze bedoelen. Het in het hoofd hebben van een antwoord komt er soms niet uit zoals het bedoeld is (Higashida, 2014). De leerling zelf vindt dit storend. Met de reactie die ze krijgen op datgene wat uit hun mond komt kunnen ze niets, omdat die reactie niet past bij hetgeen ze bedoelen. Ze kunnen hun emotie hierdoor niet overbrengen, dit wekt frustratie op. De onmacht die ze ervaren maakt dat een situatie escaleert. Om de frustratie en de reactie die hieruit kan ontstaan te verminderen is kennis nodig over het omgaan met emoties van een ander.

Zoals al eerder genoemd zeggen Kortenhausen en Lagerwerf (2014), dat als je eenmaal gewenste gewoontes in een klas hebt, het ook niet moeilijk is ze te handhaven. Het gewenste is dan ook dat leerlingen in latere situaties de gewenste gewoontes (respecteren van emoties van een ander) toe kunnen passen.

Concluderend kan ik zeggen dat aan het begin van mijn onderzoek de leerlingen een beperkte kennis hadden van elkaars emoties en hoe daar mee om te gaan (onbegrip). Door het specifiek inzetten van de SOVA (gerelateerde) lessen hebben de leerlingen handvatten gekregen om beter om te gaan met de eigen emoties maar ook hoe in te spelen op de emoties van anderen, hierdoor is er meer begrip ontstaan.

5.3 Adviezen en mogelijkheden tot vervolgonderzoek

- Plan SOVA (gerelateerde) lessen in. Werk gericht aan één doel en laat deze terugkomen wanneer de situatie zich daartoe leent. Koppel een klassikaal beloningssysteem aan het doel. Geef veel aandacht aan de basisbehoeften, het leren komt later vanzelf (Stevens & Bors, 2014).
- Als docent: wordt niet boos, blijf helpen.
- Wees zelf emotioneel neutraal bij conflicten.
- Maak gebruik van reeds bestaand materiaal.
- Een van de eerste aanpassingen in de klas, na aanleiding van dit onderzoek, zou een emotiethermometer zijn om visueel te ondersteunen hoe leerlingen zich voelen. Daarnaast worden leerlingen begeleid in het uitstellen van hun reactie om hun reactie te leren reguleren en modeleren.

6. Evaluatie en reflectie

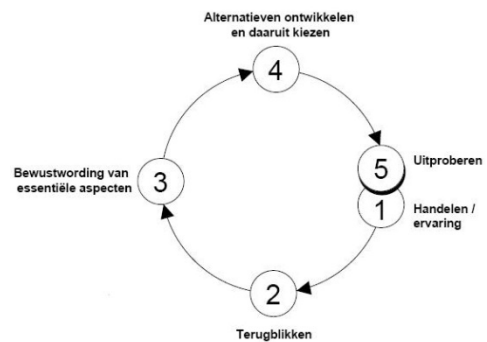
6.1 Reflectie op het onderzoek

Half januari begon mijn vervanging op deze werkplek. In de klas zaten 8 leerlingen. De klas was geen standaardklas. In mijn klas zaten leerlingen die ongeveer in dezelfde leeftijdsfase zaten. Daarnaast was het een samengestelde groep met de cognitieve ontwikkeling tussen de leerstof van groep 5 en groep 8. Ook de cognitieve ontwikkeling per leerling per vak kon verschillen. Door de verschillen in de ontwikkeling van de leerlingen, met name emotioneel, ontstonden veel conflicten. Vanuit deze conclusie is mijn onderzoeksvraag ontstaan.

Tijdens mijn onderzoek heb ik het reflectiemodel (figuur 10) van Kortenhagen gevolgd om planmatig te werken en te reflecteren (Wolf & Beukering, 2014).

Aangezien ik SOVA (gerelateerde) lessen heb ingezet om het begrip in elkaars emoties te verbeteren heb ik me te allen tijde afgevraagd hoe ik dit zo goed mogelijk in mijn onderzoeksverslag kon verwerken. Aangezien SOVA (gerelateerde) lessen geen meetinstrumenten zijn, heb ik de feedback van de leerlingen en de uitkomst van de meningen van de leerlingen gezien als waardevol meetinstrument.

Zij hebben het proces van dichtbij meegemaakt en hun mening en ervaring heb ik gebruikt als meetinstrument.

Figuur 10: reflectiemodel van Kortenhagen

Een aspect waar ik trots op ben is dat er binnen de school, naar aanleiding van mijn onderzoek, een inzicht is ontstaan naar de noodzaak van het begrip over emoties. In samenspraak met de IB'ers en de directrice is er besloten om zogenaamde *Rots en Water training* te gaan geven om zo de klassen beter te begeleiden in het ontwikkelen van sociaal emotionele vaardigheden.

Daarnaast draagt dit onderzoek bij om vanuit een meer gefundeerd inzicht, de kwaliteit van mijn handelen in de situatie te verbeteren, dit sluit aan bij actieonderzoek (Boog, Janson, & Memelink, 2012).

Door mijn onderzoek heb ik de volgende competenties verder ontwikkeld:

1. interpersoonlijk competent in de omgang met leerlingen
2. orthopedagogisch competent in de omgang met leerlingen
3. orthodidactisch competent in de omgang met leerlingen
5. competent in samenwerking met collega's
7. competent in reflectie en ontwikkeling

Op basis van de uitkomsten van mijn onderzoek kan ik mijn handelen verbeteren en zo verder groeien in mijn ontwikkeling als leerkracht, volgens Ponte (Lange, Schuman, & Montesano Montessori, 2011).

6.2 Evaluatie op onderzoeks-locatie

Deze school was mijn eerste werkplek binnen het SO4. Ik ben op deze plek geschrokken van de agressie en het fysieke geweld dat er aanwezig was. In mijn klas wilde ik dit zo snel mogelijk verminderen. De samenwerking tussen mijzelf en collega's ging lang niet altijd vlekkeloos. Collega's stonden niet altijd open voor mijn ideeën en voor mijn aanpak. Door mijn onderzoek heb ik geleerd dat het stellen van concrete vragen en het onderbouwen van mijn visie met literatuur kan helpen in het begrip van collega's. Ik heb een aantal collega's betrokken bij dit onderzoek en wanneer ik concreter was geweest of mijn visie beter had kunnen onderbouwen stonden er misschien meer collega's open voor mijn onderzoek. Voortaan ga ik dan ook sneller terugkoppeling vragen om te kijken of mijn vraag goed is begrepen.

Helaas heb ik van de onderzoeks-locatie zelf geen feedback ontvangen. Ik ben hier ook niet meer werkzaam en heb geen contact meer met mijn collega's van toen.

6.3 Evaluatie op de herkansing van mijn PGO

Toen ik aan de Master SEN begon heb ik in mijn POP beschreven dat ik door de Master SEN te volgen een meer volwaardige leerkracht wilde worden die handelt naar de behoeften van de leerlingen en keuzes onderbouwt met theorie. Verder benoem ik in mijn POP dat ik leerlingen wil stimuleren en begeleiden en ze inzicht en kennis wil geven in hun eigen handelen en behoeften zodat ze later als volwaardige burgers hun bijdrage, binnen hun mogelijkheden, met zelfvertrouwen kunnen leveren aan de maatschappij.

Bovenstaande sluit nog steeds aan bij mijn visie. Door de Master SEN ben ik onderbouwend gaan handelen en met name gaan kijken waarom een leerkrachtinterventie niet het gewenste effect heeft op het gedrag van de leerling. Ik kies hier bewust voor het gedrag van de leerling en niet voor leerprestaties of het welbevinden van de leerlingen. Ik ben van mening dat wanneer het gedrag conform afspraak is, er aan de drie basisbehoeften volgens Stevens en Bors (2014) wordt voldaan en het welbevinden en de leerprestaties vanzelf volgen (Stevens & Bors, 2014).

In de beoordeling van mijn SENthese (bijlage 7) wordt benoemd dat er meerdere factoren hebben meegespeeld tijdens mijn opleiding waardoor ik diepgang mis. Dat heb ik voornamelijk in mijn toets SENthese en PGO gemerkt. Eén van de factoren is dat ik vaak maar kort op een school werkzaam ben en hierdoor de cyclus van kennistoepassing en -ontwikkeling keer op keer opnieuw meemaak. Aankomend schooljaar werk ik het gehele schooljaar op één locatie. Ik verwacht dat ik hier mijn kennis en ervaringen die ik heb opgedaan tijdens de Master SEN eindelijk kan inzetten in de praktijk en over een langere periode kan waarnemen welk effect dit heeft in mijn praktijk (school). Ook wordt benoemd dat het kritisch beschouwen vanuit de triade summier blijft op papier maar mondeling mijn kennis naar voren komt.

Toen ik de beoordeling (bijlage 8) van mijn PGO terugkreeg was ik even teleurgesteld. Nadat ik de opbouwende feedback had gelezen kon ik mezelf hierin vinden en heb ik mijn PGO herschreven. Ik heb stukken verwijderd en stukken herschreven. Hierdoor is mijn PGO concreter geworden en zijn veel bijzaken verdwenen, zoals SVIB en groepsdynamiek.

Volgens de leerstijlen van Kolb (1983) ben ik een zogenaamde doener. Dit uit zich bij mij vooral in het snel aan de slag willen en hierdoor minder planmatig handelen. Door de opleiding ben ik gaan inzien dat dit niet altijd het gewenste resultaat oplevert. Hierdoor ben ik meer kenmerken van de zogenaamde denker gaan inpassen om mijn handelen diepgang te geven en te onderbouwen.

Bibliografie

- Aarts, N., & Woerkum, C. v. (2008). *Strategische communicatie: Principes en toepassingen*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Boog, G., Janson, D., & Memelink, D. (2012). *Leren kun je observeren. Je onderwijs afstemmen op de leerlingen*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Bosch-Stijns, W. (2011). *Aanpakkaarten voor kinderen met aandachts- en werkhoudingsproblemen*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Bruin, C. (2011). *Geef me de 5. Een praktisch houvast bij de opvoeding en begeleiding van kinderen met autisme*. Doetinchem: Graviant educatieve uitgaven.
- Bruin, C. d., Clercq, H. d., Groot, N., Guit, B., Leget, C., Meganck, H., . . . Vugt, P. v. (2006). *Autisme in het voortgezet onderwijs*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Delfos, M. (2012). *Kinderen en gedragsproblemen: aanleg, rijping of omgeving?* Amsterdam: Pearson.
- Donkers, A. (2010-2011). Durft u als leeraar de uitdaging aan...? Om leerlingen feedback te vragen! *Zorgbreed*, 15-20.
- Furman, B. (2009). *Kids' Skills. Op speelse wijze vaardigheden ontwikkelen bij kinderen*. Soest: Uitgeverij Nelissen.
- Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.
- Hattie, J. (2003). *Teachers Make a Difference: What is the research evidence?* Auckland: University of Auckland .
- Hattie, J. (2012). *Leren zichtbaar maken, beknopte uitgave*. Rotterdam: Bazalt Educatieve uitgaven.
- Hengeveld, M., Balkom, A. V., Barelds, D., Bemmél, A. v., Boer, F., Brink, W. v., & Wetering, B. v. (2014). *Beknopt overzicht van de criteria DSM-5 Nederlandse vertaling van Desk Reference to the Diagnostic Criteria From DSM-5*. Amsterdam: American Psychiatric Association p/a Uitgeverij Boom.
- Higashida, N. (2014). *Waarom ik soms op en neer spring*. Amsterdam: Nieuwe Amsterdam Uitgevers.
- Hobson, R. (1992). *Social perception in high level autism*. New York/London: Plenum Press.
- Horeweg, A. (2014). *Gedragsproblemen in de klas: een praktisch handboek*. Houten: Lannoo campus.
- Horeweg, A. (2016, z.d. z.d.). *Executieve functie*. Opgeroepen op 3 19, 2016, van Gedragsproblemenindeklas. Hulp bij gedragsproblemen, ontwikkelings-, gedrags- en leerstoornissen in de klas.: www.gedragsproblemenindeklas.nl/executieve-functies/#Wat
- Jarsin, A. (2004). *Het bewustzijnsmechanisme ontdekt. Bewustzijn werkelijk verklaard met het DIMAPEC-model*. Haarlem: Uitgeverij Virus.
- Kneyber, R., & Evers, J. (2014). *Het alternatief, weg met de afrekencultuur in het onderwijs!* Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Korthagen, F., & Lagerwerf, B. (2014). *Een leraar van klasse: Een goede docent worden en blijven*. Den Haag: Boom Lemma.

- Lange, R. d., Schuman, H., & Montesano Montessori, N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Lieshout, T. v. (2009). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen. Een praktisch handboek voor professionele opvoeders, begeleiders en leerkrachten*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Ordetx, K. (2012). *Teaching Theory of Mind. A Curriculum for Childen with High Functioning Autism, Asperger's Syndrome, and Related Social Challenges*. London-Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Overveld, K. (z.d.). *Gedragsproblemen*. Opgeroepen op 07 20, 2015, van wij-leren: wij-leren.nl/functie-gedragsproblemen.php
- Ploeg, J. v. (2003). *Gedragsproblemen. Ontwikkelingen en risico's*. Lemniscaat: Rotterdam.
- Sipman, G. (2014). *Professioneel pedagogisch handelen: omgaan met probleemgedrag in opvoedingssituaties*. Bussum: Coutinho.
- Smegen, I. (2012). *Speel je wijs. Theater, drama en spel voor taalontwikkeling op de basisschool*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Steerneman, P. (2004). *Leren denken over denken en leren begrijpen van emoties*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Steerneman, P. (2012). *ToM training: leren denken over denken en leren begrijpen van emoties*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Stevens, L., & Bors, G. (2014). *Pedagogische tact: Op het goede moment het juiste doen , óók in de ogen van de leerling*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Taghon, G. (2008). *Loop naar de maan: praktijkgids omgaan met agressie in onderwijs en opvoeding*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Verhulst, F. (2002). *Inleiding in de kinder- en jeugdpsychiatrie*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Verhulst, F. (2006). *Leerboek Kinder- en Jeugdpsychiatrie*. Assen: Koninklijke van Gorcum BV.
- Vermeulen, P. (2006). *Een gesloten boek. Autisme en emoties*. Leuven-Voorburg: Acco.
- Wolf, K. v., & Beukering, T. v. (2014). *Gedragsproblemen in scholen. Het denken en handelen van leraren*. Leuven: Uitgeverij Acco.
- z.n. (2013). *Over Leefstijl*. Opgeroepen op juni 10, 2016, van Leefstijl: www.leefstijl.nl/over-leefstijl.html

Bijlage 1: printscreen schoolgids

In verband met de privacy is de naam van de betreffende school onherkenbaar gemaakt. Daarnaast is in verband met privacy ook geen bronvermelding opgenomen.

1.5 Missie

De missie van Scholengemeenschap [REDACTED]

‘het verzorgen van kwalitatief toonaangevend en innovatief speciaal onderwijs en arbeidsmarkttoeleiding voor leerlingen met ernstige gedragsproblemen en/of psychiatrische stoornissen. Het realiseren van succesvolle integratie van onderwijs, behandeling, kennis en werk, met als doel leerlingen de best denkbare toekomst te bieden in een optimale samenwerking met ouder(s)/verzorger(s) en samenwerkingspartners.’

1.6 Visie

Ten aanzien van het onderwijs en de zorg voor iedere individuele leerling gaat [REDACTED] uit van de volgende principes:

- de onderwijsbehoefte van de leerling staat centraal
- iedere leerling ontvangt onderwijs op maat
- met gespecialiseerde begeleiding
- biedt een uitdagende leeromgeving
- met kwalitatief goed onderwijs
- in een transparante en duidelijke gestructureerde organisatie

Bijlage 2: Praktijksituaties.

2.1.1 Niezen tijdens rood stoplicht

De leerlingen zijn zelfstandig aan het werk, het stoplicht staat op rood. Het rode stoplicht betekent dat geen geluid, zoals praten en tikken op de tafel, gemaakt mag worden.

Een leerling niest. Een leerling die vaak externaliserend gedrag vertoont wordt boos en roept: "Je mag geen geluid maken! Je ziet toch dat het stoplicht op rood staat, sukkel!"

Hierdoor ontstaan er reacties van meerdere leerlingen en ontstaat er onrust in de klas waardoor leerlingen niet meer aan hun werk toekomen.

2.1.2 Fases van escalatie

Het volgende wordt ook als storend ervaren door andere leerlingen.

Het 'ssst' en/of 'hou op, weest stil' geluid dat leerlingen maken roept een reactie op bij andere leerlingen. De leerlingen die bij de leerkracht melden dat ze last hebben van de reagerende leerling hebben veelal het eerste gedrag waarop de leerling reageerde niet gemerkt, blijkt uit gesprekken die met de leerlingen zijn gevoerd.

In deze situaties onderscheid ik de volgende drie fases:

Fase 1: Impulsief emotionele uiting van een leerling.

Fase 2: Leerling die impulsief, agressief verbaal- of fysiek reageert op het gedrag van de leerling in fase 1.

Fase 3: Leerlingen die reageren op de impulsieve, agressieve verbale- en/of fysieke reactie welke in fase 2 ontstaat.

Soms zijn er weer leerlingen die reageren op fase 3 waardoor er een vierde fase ontstaat en het erg onrustig wordt in de klas.

De leerlingen melden dit bij de leerkracht wanneer deze zelf nog niet ingegrepen heeft. Als leerkracht kan je je nooit voor 100 % voorbereiden op een situatie. In eerste instantie neem je de verbale reactie van de leerling waar.

Bijlage 2.2 Onderlinge reactie op emotionele uiting

Een leerling (A) die verdrietig is omdat hij een onvoldoende heeft gehaald en huilend aan zijn tafel zit. Een andere leerling (B) reageert hier verbaal op en roept door de klas dat hij zich niet zo aan moet stellen. Leerling A wordt hierdoor boos op leerling B en loopt al scheldend en botsend tegen tafels van andere leerlingen naar leerling B. Hierin moet ik vervolgens ingrijpen als leerkracht om verdere escalatie te voorkomen.

De leerlingen waarbij A tegen de tafel is gelopen schieten uit met schrijven en worden ook boos op leerling A. Leerling C zegt dat leerling B zijn mond had moeten houden.

Bijlage 3: Vragenlijsten leerkrachten

Hieronder de blanco vragenlijsten (in verband met privacy) die door collega's zijn ingevuld.

Wanneer de leerling een extreme vorm van externaliserend gedrag laat zien, wat vind je de 3 grootste problemen?	Vul in 1, 2 of 3
Dat ik geen contact meer heb met de leerling, er is geen vorm van communicatie meer mogelijk	
De leerling de klas uit sturen	
De leerling (tijdelijk) negeren en met de andere leerlingen doorgaan met de les	
De leerling weer rustig krijgen	
De leerling is zelf niet meer in staat om de les te volgen	
Andere leerlingen verliezen hun concentratie	

Welke interventies zou je graag willen toepassen om externaliserend gedrag te verkleinen? Kies er twee, zet kruisjes.	Zet kruisjes bij jouw interventies 1^e meting 25 januari t/m 5 februari	Zet kruisjes bij jouw interventies 2^e meting 28 maart t/m 8 april
Emotiekaartjes inzetten		
Training van gewenst gedrag geven		
Uitleg geven over emoties (SOVA-les)		
Energizers inzetten		

Welke interventies pas je toe om externaliserend gedrag te verkleinen? Zet kruisjes.	1 ^e meting 25 januari t/m 5 februari	2 ^e meting 28 maart t/m 8 april
Goed contact met de leerling krijgen/houden, communicatie.		
Leerling waarschuwen en mogelijke consequentie aan gedrag koppelen wanneer het gedrag niet verbetert.		
Leerling naar time-out sturen en zelf na 3 minuten terug laten komen.		
Zelf rustig blijven, leerling negeren en doorgaan met de les.		
Afspraken maken/beloningssysteem koppelen aan het gedrag van de leerling.		
Positief gedrag van de leerling benoemen, hoe klein dit ook is.		
Leerling meer betrekken bij de les.		
Gewenst gedrag trainen.		
Leerlingbehoefte van de leerling opnieuw in kaart brengen. (Waar komt het storende gedrag vandaan?)		
Overleg met collega's over storend gedrag en wat hiermee te doen?		

Onderstaande vraag beantwoorden tijdens het invullen van deze vragenlijst voor de tweede keer:
 Waardoor denk je dat de situatie in klas B is veranderd?

.....

.....

.....

.....

Bijlage 4: ABC-schema en turflijst

Week 1&2

Voormeting, 25 & 26 januari 2016, zelfstandig werken tijdens zelfstandig werken			
Antecedents	Behaviour	Consequences	Opm.
A klikt met zijn pen	F roept: "Hou op met dat rotgeluid. Ik mol je pen als je niet ophoudt". H reageert: "Bemoei je toch met jezelf man, jij schuift de hele tijd met je stoel." De andere leerlingen gaan zich ermee bemoeien en zeggen tegen de anderen dat ze op moeten houden. A is boos, hij staat op en loopt de klas uit.	De andere leerlingen zijn uit hun concentratie. 7/8 leerlingen zijn uit werk gehaald en hebben de tijd voor zelfstandig werken niet goed kunnen benutten. A komt de klas weer in en zegt tegen de leerkracht dat de anderen overdreven reageren.	A moet tijdens zelfstandig werken zijn rekenwerk afmaken en heeft daar moeite mee. Tijdens het nadenken is hij begonnen met zijn pen te klikken.
H staat op en zijn stoel valt om.	G zegt: "Wat ben je toch een sukkel!" Leerling H loopt naar leerling G en trekt de stoel weg.	Er ontstaat ruzie.	H is een drukke leerling (ADHD en toont veel oppositioneel gedrag).
G doet na de pauze bij het naar binnen gaan snel de deur dicht voor de neus van leerling H.	H opent de deur, rent op G af en ze raken in een gevecht.	De leerkracht komt tussenbeide komen en krijgt ook een stomp van H.	Later komt H naar de leerkracht en zegt dat het niet de bedoeling was om de leerkracht te slaan. Hij zegt ook dat het dom was van de leerkracht om tussenbeide te komen, het was dus eigenlijk, volgens H, niet zijn schuld dat de leerkracht een klap kreeg.
H wiebelt met zijn voeten, dit geeft geluid.	G reageert: "Hou op man." E zegt: "Bemoei je met jezelf, laat H met rust." G schreeuwt boos tegen E en loopt de klas uit en slaat met deur.	De andere leerlingen schrikken van de klap van de deur.	E en G reageren regelmatig heftig op elkaar.

Tussenobservatie 29 februari & 1 maart 2016 tijdens zelfstandig werken.			
Antecedents	Behaviour	Consequences	Opm.
H roept de juf om hulp	G zegt tegen H: "Je moet je vinger opsteken, niet roepen. Je weet dat toch wel, waarom doe je dat dan niet?"	Er volgt een discussie tussen G en H. De hele klas gaat zich er ook mee bemoeien.	Zowel H en G hebben diagnose ADHD. G zit achter H.
E komt terug van de wc en duwt tegen A.	A staat op en duwt tegen E. Er ontstaat ruzie. Een leerling is zo bang en verstopt zich onder de tafel.	Leerkracht stuurt A en E de klas uit en probeert de leerling onder de tafel weer rustig te krijgen en ervoor te zorgen dat deze weer op zijn stoel gaat zitten.	
G neuriet een liedje terwijl stilte op dit moment gewenst is.	H en E zeggen dat G moet stoppen met neuriën omdat het stil moet zijn. G zegt, dat neuriën doe ik omdat ik jullie ademhaling niet wil horen.	Klas moet lachen, maar is ondertussen wel van hun werk afgeleid	H en G hebben vaker problemen met elkaar en met anderen.

Eind-observatie 4&5 april 2016 tijdens zelfstandig werken.			
Antecedents	Behaviour	Consequences	Opm.
C laat expres zijn gummetje vallen, steeds verder van de tafel.	C staat steeds op om zijn gummetje te pakken en schopt dan elke keer zacht tegen de stoelpoot van A. A reageert niet op C en kijkt mijn richting op om te zien of ik gezien heb dat C hem aan het uitdagen is.	Leerkracht geeft A een compliment. Hij heeft niet gereageerd op de uitdagingen van C. Leerkracht roept C en zegt dat ze gezien heeft dat C aan het uitdagen was en dat dit gedrag niet gewenst is.	
F is rustig. Soms te rustig.	G zegt: Als we allemaal zo rustig werken als F doet zijn we snel klaar met het werk. H antwoordt: Dat gaat jou niet lukken G, je maakt altijd lawaai.	Leerkracht zegt tegen G: goed dat je het opmerkt, je ziet dat F rustig is en zijn werk af kan maken en dat wil jij natuurlijk ook. Laten we straks eens kijken hoe ik je kan helpen. H kijkt strak voor zich uit en doet of hij niets gehoord heeft.	Leerkracht vindt het een goed moment om te kijken of via Kids' Skills de vaardigheid om rustig te werken iets voor G kan betekenen.

H steekt zijn vinger op	E zegt: "Kijk H heeft het door je vinger opsteken als het nodig is en niet roepen". H. houdt zijn vinger omhoog en roept de leerkracht H. steekt zijn tong naar E uit.	E zegt: Jammer	
E staat op en rent de klas uit en gooit de deur met een klap dicht	G zegt: "Wat heeft die nou opeens." H zegt: "Moet zeker nodig. E komt terug en H zegt: "Was je op tijd of heb je het in je broek gedaan."	E zegt: "Ik was op tijd. Niets aan de hand" en geeft verder geen reactie. G zegt: "Laat eens zien dan." E loopt naar de leerkracht en zegt dat hij gepest wordt. H reageert niet.	Leerkracht legt uit dat G en H vast niet van plan waren om te pesten, maar meer een grapje uit haalden omdat E zo'n haast had. Leerkracht gaat SOVA les over grappen en pesten invoegen.

Week:.....

Turflijst n.a.v. ABC formulier (gedurende twee dagdelen)

Gedrag	dagdeel 1 maandag	dagdeel 2 dinsdag
Dwars, dwingend, onrustig, brutaal		
Agressief, dominant, niet sociaal, niet eerlijk, regels schendend		
Druk, ongeconcentreerd, over beweeglijk, impulsief		
Wisselende buien, onvoorspelbaar, explosief, angstig, snel beledigd		
Weinig motivatie, slechte werkhouding, zwak presterend		
Moeilijk contact, niet communicatief, eenzijdig gericht.		
Stil, gesloten, weinig aansluiting, angstig, passief, somber		
Onzeker, weinig zelfvertrouwen, faalangstig, dwangmatig.		

Bijlage 5: Vragenlijst aan leerlingen

Hieronder de blanco vragenlijsten (in verband met privacy) die door leerlingen zijn ingevuld.

Wat vind jij? (zet een kruisje in het vakje wat het best bij je past)

Vraag	mee eens	soms	niet mee eens
Mijn klas is leuk			
Ik voel mij goed in de klas			
Ik voel me vaak blij			
Mijn klasgenoten zijn leuk			
Ik kan goed mijn best doen in de klas			
Ik ben snel afgeleid van mijn werk			
Het is rustig in de klas			
De klasgenoten vinden mij aardig			
Mijn leerkracht begrijpt mij			
Ik voel me vaak boos			
Ik krijg complimentjes van mijn leerkracht			

	met rust gelaten worden	dat de leraar mij helpt	naar het sublokaal
als ik boos ben, wil ik			
als ik de les niet snap			
als ik geplaagd word			
als ik iets niet durf te doen			
als niemand met mij wil praten / spelen / werken			

Bijlage 6: SOVA (voorbeeld-lessen)

Voorbeeldles 1:

2min Introductie	Doelen: 1 je leert het verschil tussen goed en slecht luistergedrag. 2 je kunt kenmerken van goed luistergedrag benoemen. 3 je kijkt/reflecteert je eigen luistergedrag.	
5min Introductie	Blz 116 boek.	
3 min oefening	Luisteren naar de stilte. Waar komt het geluid vandaan? Wie of wat maakt het geluid denk je?	
3min Nabespreken oefening	Welke geluiden heb je gehoord? Hoe komt het dat we niet allemaal hetzelfde horen? Welke overeenkomsten zijn er tussen deze oefening en luisteren naar elkaar. Welke verschillen zijn er tussen deze oefening en luisteren naar elkaar?	
7min oefening	Luisteren naar geluid, zonder opschrijven.	
5min oefening	luisteren naar geluid, met opschrijven	
5min Evaluatie oefening	Nabespreken opdracht geluid	
2min introductie	De roddel, zinnen.	Blz 119 (dl 1)
8 oefening	De roddel, zinnen.	
5min Evaluatie	Hoe was het om door te vertellen? Hoe werd het verteld? Werd er goed geluisterd? Wat gebeurde er met het verhaal? Wat deden de luisteraars om goed te luisteren? Hoe zou je nog beter kunnen luisteren?	

Voorbeeld-les 2:

2min	Doelen: Je leert dat goed kijken belangrijk is voor de communicatie. Je leert dat er verschillen zijn in wat je waarneemt.	

	Je wordt bewust van hoe misverstanden voorkomen kunnen worden.	
3min	Introductie	Blz110 dl3
15min activiteit	Wat zie jij? (optie=scores bijhouden)	Kopieerblad 1, blz 118 dl3
5min Evaluatie	Wanneer is het makkelijk iets uit te beelden? Wanneer is het lastig? Waarom is het lastig? Wat valt op? Wat leer je hiervan?	
2min Introductie	spiegelpaleis.	Blz112 dl3
5min Oefening	Spiegelpaleis.	
3min evaluatie	Op welke manier laten mensen zien wat ze voelen? Welke verschillen heb je gezien? Lukte het goed om een uitdrukking goed uit te beelden en door te geven? Wat vond je van de oefening?	
Evt.	Ik zie, ik zie wat jij niet ziet.	Blz 115 dl3

Bijlage 7: Beoordelingsformulier SENthese

Beoordelings-/feedbackformulier Toets SEN these			
Titel	Toets SEN these		Beoordeling
Naam student	RNH van Bergendael		Zeven
E-mail student	r.vanbergendael@student.fontys.nl		Datum beoordeling
Studentnummer	2302314		Naam beoordelaar
Lesplaats	Nijmegen		Naam tweede beoordelaar
Feedback vorige toets, kopie maken van vorige feedback	Klik hier als u tekst wilt invoeren. Klik hier als u tekst wilt invoeren.		
	Positieve punten; o.a. triade is meer zichtbaar, je beweegt je de goede kant op. Aandachtspunten; o.a. titel dient aantrekkelijk te zijn, wees e��nduidig in gebruik van begrippen.		
Verwerkte modules, minimaal 2(*) verplicht maximaal 3 modules. (invullen verwerkte modules)	Module 1* :	GSEO3	☐ module is niet voldoende verwerkt ☒ module is voldoende verwerkt
	Module 2* :	GDRM1	☐ module is niet voldoende verwerkt ☒ module is voldoende verwerkt
	Module 3 :	GSEO2	☐ module is niet voldoende verwerkt ☒ module is voldoende verwerkt
Verwerkte competentie, 1 en 7 verplicht, keuze maken uit 2 t/m 6	☐ Interpersoonlijk competent ☐ Orthopedagogisch competent ☒ Orthodidactisch competent ☐ Organisatorisch competent ☐ Competent in omgaan met collega's ☐ Competent in omgaan met de omgeving ☒ Competent in reflectie en ontwikkeling		
Basisdimensies, alle	☒ A1 Visie op inclusie en waarden van diversiteit ☒ A2 Normatieve professionaliteit ☒ A3 Authentiek functioneren ☒ B1 Kritisch toepassen van kennis ☒ B2 Hanteren cyclus professioneel werken ☒ B2.1 Gerichtheid op ontwikkelingsmogelijkheden ☒ B2.2 Samenwerkend leren ☒ B2.3 Onderzoekend handelen		
	Niet voldaan Voldaan		
Omvang in te leveren producten (voorwaardelijk)	☐ Paper voldoet niet aan de gestelde omvang ☐ Reflectie voldoet niet aan de gestelde omvang ☒ Paper, omvang is 2000 woorden (+/- 10 %). ☒ Reflectie, omvang van 1.500 woorden (+/- 10%).		
Representatieve verwerkingsopdrachten (voorwaardelijk)	☐ Het minimum aantal (=2) verwerkingsopdrachten van de modules is niet aanwezig. ☒ Het minimum aantal (=2) verwerkingsopdrachten van de modules is aanwezig.		
Verwerkingsopdracht 1 Verplicht (code invullen)	Modulecode:	GSEO3	☐ Voldoet niet aan de gestelde omvang. ☐ onvoldoende ☒ Voldoet aan de gestelde omvang van 1200 woorden (+ of - 10%) ☒ voldoende
Verwerkingsopdracht 2 Verplicht (code invullen)	Modulecode:	GDRM1	☐ Voldoet niet aan de gestelde omvang. ☐ onvoldoende ☒ Voldoet aan de gestelde omvang van 1200 woorden (+ of - 10%) ☒ voldoende
Verwerkingsopdracht 3. Keuze (code invullen)	Modulecode:	GSEO2	☐ Voldoet niet aan de gestelde omvang. ☐ onvoldoende ☒ Voldoet aan de gestelde omvang van 1200 woorden (+ of - 10%) ☒ voldoende

Feedback van de beoordelaar:

Beste Raissa,

In de toets lezen wij een nieuwsgierige en onderzoekende houding, we lezen bewustwording en ontwikkeling. De toets is met een 6,5 = 7 beoordeeld, proficiat!

Tijdens het CGI- gesprek gaf je aan dat er tijdens de studie een aantal factoren hebben meegespeeld, waardoor je zelf de diepgang mist. Je hebt alles wat je hebt geleerd als een spons geabsorbeerd. Dat herkennen wij ook. Het paper, de reflectie en de verwerkingsopdrachten heb je meer beschrijvend en opsommend beschreven. Het kritisch beschouwen vanuit de triade, jouw visie en hoe je de vertaalslag maakt naar de praktijk blijft op papier summier. Mondeling daarentegen toonde je aan kennis te hebben, te werken vanuit visie en de nieuwsgierigheid te hebben om onderbouwd te experimenteren. Mooi om te horen Raissa. We hebben ook gezien dat je het zwaar hebt gehad in de afgelopen periode, er is herstelwerk nodig in de vorm van nog meer succeservaringen opdoen. Je bent een Master in een volle knop en we hebben alle geloof dat je tot bloei gaat komen. Het wordt tijd dat je de spons kunt gebruiken en daar wensen wij je heel veel succes en geluk bij toe!

Met vriendelijke groet,

Petra Kerstens en Pauline Bruinsma

Algemeen (Holistisch)	☐ Onvoldoende aanwijsbare rode draad. ☐ Onvoldoende consistent verhaal. ☐ Onvoldoende triade aanwijsbaar. ☐ Een reflectief onderzoekende houding is onvoldoende zichtbaar. ☐ Niet of onvoldoende wordt aangegeven wat het leerrendement is van de geformuleerde en behaalde leerdoelen en competenties. ☐ De student refereert niet aan positieve punten en aandachtspunten vanuit de vorige toets. ☐ Onvoldoende aanwijsbare gerichtheid op praktijk beïnvloeding. ☐ Onjuist gebruik APA-richtlijnen. ☐ Onvoldoende literatuurlijst. ☐ Er is sprake van een onvoldoende herkenbaar internationaal perspectief.	☒ Aanwijsbare rode draad. ☒ Een consistent verhaal. ☒ De triade is geïntegreerd beschreven. ☒ De reflectief onderzoekende houding wordt aangetoond. ☒ Duidelijk wordt aangegeven wat het leerrendement is van de geformuleerde en behaalde leerdoelen en competenties. ☒ Een aanwijsbare gerichtheid op de praktijkbeïnvloeding is aanwezig. ☒ De student refereert aan positieve punten en aandachtspunten vanuit de vorige toets en verwerkt deze aantoonbaar. ☒ APA-richtlijnen worden op de juiste wijze gehanteerd bij de gebruikte literatuur en referenties. ☒ Een literatuur- en/of bronnenlijst is aanwezig en is van een goed academisch niveau. ☒ Er is gebruik gemaakt van internationaal georiënteerde literatuur en het niveau daarvan is academisch.

Normering Criterium	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed	Uitstekend
Structuur paper	☐ Onvoldoende structuur / organisatie van het verslag. ☐ Het verslag toont onvoldoende consistentie. ☐ Het verslag is niet overdraagbaar en navolgbaar.	☐ Het verslag toont enige structuur / organisatie. ☐ Het verslag toont enige consistentie. ☒ Het verslag is in beperkte mate overdraagbaar en navolgbaar.	☒ Het verslag toont een heldere structuur / organisatie van hoofdstukken en paragrafen. ☒ Het verslag toont consistentie. ☐ Het verslag is overdraagbaar en navolgbaar.	☐ Het verslag is in hoge mate overdraagbaar en navolgbaar. ☐ Het verslag toont een duidelijke consistentie tussen de hoofdstukken en paragrafen. ☐ Met wat kleine aanpassingen is het verslag geschikt voor publicatie.	
Taalgebruik paper	☐ Veel taal- en spel fouten. ☐ Nederlands taalgebruik is onduidelijk (bijv. veel spreektaal en/of zwakke zinsconstructie). ☐ Verschillend en onlogisch gebruik van vertelperspectieven. ☐ Verschillend en onlogisch gebruik van tijdsysteem.	☐ Enkele taal- en spel fouten. ☐ Voldoende Nederlands taalgebruik. ☐ Het vertelperspectief is overeenkomstig de situatie. ☐ Tijdsysteem is overeenkomstig de situatie.	☒ Geen taal- en spel fouten. ☒ Duidelijk Nederlands taalgebruik. ☒ Consequent gebruik van het vertelperspectief. ☒ Consistent gebruik van tijdsysteem.	☐ Nederlands taalgebruik is zakelijk in goed Nederlands. ☐ Nederlands taalgebruik is academisch.	
Criterium gericht interview	☐ De student kan zich mondeling onvoldoende uitdrukken.	☐ De student kan zich mondeling voldoende uitdrukken.	☒ De student slaagt erin de dialoog te voeren aan de hand van de gestelde vragen.	☐ De student slaagt erin de dialoog te voeren met anderen en de dialoog te verbinden met meer dan drie	☐ Vanuit die dialoog worden consequenties getrokken voor toekomstig leren van zichzelf en

	☐ Student kan de STARRT niet voldoende naar voren brengen. ☐ Onvoldoende aangetoond dat verdiepte kennis is opgedaan. ☐ Student laat onvoldoende zien hoe tot oordeelsvorming wordt gekomen. ☐ De student kan onvoldoende naar voren brengen de relatie tussen zijn handelen en zijn communicatie en eigen visie.	☒ Student kan de STARRT voldoende naar voren brengen. ☒ De student toont aan welke kennis is opgedaan gedurende de opleiding. ☒ Student laat voldoende zien hoe tot oordeelsvorming wordt gekomen in relatie tot de ingebrachte praktijk. ☐ De student kan de relatie tussen zijn handelen en zijn communicatie en eigen visie voldoende naar voren brengen	☐ Student toont een goed inzicht in alle aspecten van STARRT. ☐ De student is in staat zijn kennisontwikkeling en reflectief onderzoekende houding te verwoorden. ☐ Student laat zien hoe tot oordeelsvorming wordt gekomen en verbindt die aan alle basisdimensies. ☒ De student kan op persoonlijke wijze naar voren brengen de relatie tussen zijn handelen en zijn communicatie en eigen visie.	☐ Student kan de STARRT goed aan de eigen basisdimensies verbinden. ☐ Tevens toont de student aan een bijdrage te leveren aan de eigen professionele houding op basis van zijn verdiepte kennis. ☐ Student laat zien hoe tot oordeelsvorming wordt gekomen en verbindt die aan meer dan drie competenties en alle basisdimensies en consequenties voor eigen leren. ☐ De student kan op persoonlijke wijze in de triade zijn eigen functioneren naar voren brengen en verbindt dat aan de organisatieontwikkeling.	☐ competenties (in ieder geval 1, 7 en de domein specifieke, competentie) en alle basisdimensies. ☐ de organisatie.

Normering Criterium	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed	Uitstekend
Theoretische onderbouwing	☐ Kernbegrippen worden niet verduidelijkt en/of toegepast. ☐ Theorie sluit niet aan op het thema. ☐ Geen of minimale theoretische onderbouwing. ☐ Geen of minimale vergelijkingen tussen theorieën of bronnen. ☐ Er wordt niet gewerkt vanuit de triade, praktijk-persoon.	☒ Kernbegrippen worden in beperkte mate verduidelijkt en/of toegepast. ☐ Theorie sluit op enkele aspecten aan op het thema. ☒ De theoretische onderbouwing is voornamelijk beschrijvend. ☒ Er is een beperkte vergelijking tussen theorieën of bronnen. ☐ Er wordt in beperkte mate gewerkt vanuit de triade, praktijk-persoon.	☐ Kernbegrippen worden verduidelijkt en/of toegepast. ☒ Theorie sluit op alle aspecten aan op het thema. ☐ De theoretische onderbouwing is beschrijvend maar heeft ook al enkele kritische kanttekeningen, waarbij theoretische kennis is gebruikt vanuit een enkele theorie. ☐ Er is een beperkte vergelijking tussen theorieën of bronnen. De student maakt op basis daarvan keuzes. ☒ De triade, praktijk-persoon is aanwezig.	☐ Kernbegrippen worden onderbouwd beschreven en vanuit een heldere stellingname toegepast en ondersteunen de eigen visie. ☐ De relevante theorie(en) wordt op kritische wijze vergeleken en toegepast in het thema. ☐ Bewijs van een kritische analyse waarbij theoretische kennis is gebruikt vanuit verschillende bronnen welke divers zijn. ☐ De student neemt verschillende perspectieven in ten aanzien van meerdere theorieën. ☐ De reflectief onderzoekende houding leidt tot heldere standpunten/vraagstellingen.	☐ Er is een theoretische onderbouwing met een duidelijke koppeling naar persoonlijke ontwikkeling en praktijkgerichtheid. ☐ Een eigen werkttheorie is ontwikkeld op basis van een kritische vergelijking tussen meerdere theorieën. ☐ De reflectief onderzoekende houding leidt tot een eigen werkttheorie.
Gekozen modulen (twee verplicht)	☐ Theorie uit de gekozen modulen is niet of onvoldoende verwerkt.	☐ Theorie uit de gekozen modulen is voldoende verwerkt.	☒ Theorie uit de gekozen modulen is herkenbaar verwerkt.	☐ Theorie van de gekozen modulen maakt deel uit van de analyse en komt terug in de visie.	☐ Theorie van de gekozen modulen wordt expliciet verbonden aan genoemde basisdimensies.
Internationalisering	☐ Geen internationale	☐ Gebruik van	☒ Internationalisering is	☐ Internationale bronnen worden kritisch beschouwd en vergeleken met	

	bronnen gebruikt.	internationale bronnen is in beperkte mate aanwezig.	aanwezig, via enkele bronnen herleidbaar.	nationale bronnen.
Ethische aspecten	☐ Ethische overwegingen worden niet of nauwelijks of slechts in algemene termen beschreven.	☒ Enkele ethische aspecten in relatie tot de uitwerking in de praktijk zijn helder beschreven.	☐ Er wordt helder aangegeven welke ethische dilemma's de student heeft ontmoet bij de uitwerking in de praktijk.	☐ De student toont aan zich te kunnen verplaatsen in perspectieven van de verschillende groepen participanten in de praktijk en exploiteert de ethische overwegingen die daaruit voortvloeien.

Normering	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed	Uitstekend
Reflectie	☐ De student geeft geen uiteenzetting van het gebeure.	☐ De student zet zijn beroepsituatie uiteen. Wat gebeurt er?	☒ Hierbij exploiteert de student tevens. Wat doe ik in deze situatie? Er is een theoretische onderbouwing van dat handelen.	☐ De student exploiteert met een duidelijke koppeling naar persoonlijke keuzes en praktijkgerichtheid. Hierbij worden twee basisdimensies specifiek betrokken.	☐ Tevens exploiteert de student. Waarom doe ik wat ik doe? En wat levert mij dat op? Waarbij de student verbanden legt met twee basisdimensies en toekomstig handelen.
	☐ De student geeft geen relatie met competenties en basisdimensies.	☐ De student legt in de analyse van zijn functioneren een geringe relatie met competenties en basisdimensies.	☒ De student legt relaties met zijn competentieontwikkeling.	☐ De student geeft essenties aan en legt relaties met competenties en twee basisdimensies.	☐ De competentieontwikkeling wordt integraal en persoonlijk beschreven, vanuit de basisdimensies wordt toekomstig handelen aangegeven.
	☐ De student geeft geen of onvoldoende verkenning van zichzelf in zijn beroepscontext.	☒ De student geeft een verkenning van zichzelf in zijn beroepscontext.	☒ De student exploiteert waarom hij zo handelt.	☐ De student exploiteert waarom hij zo handelt en hoe dat zich gevormd heeft.	☐ De student geeft de relatie aan tussen het 'waarom' en het 'hoe' en de gekozen basisdimensies.
	☐ De student geeft geen of onvoldoende verantwoording van de keuze voor zijn handelen.	☐ De student geeft een verantwoording van de keuze van zijn handelen.	☒ De student geeft effecten aan van de handelen op anderen.	☐ De student geeft effecten aan van zijn handelen op de positie van anderen, in sociaal, cultureel en politiek opzicht in relatie met alle basisdimensies.	
	☐ De student neemt geen of onvoldoende afstand tot het eigen leren en handelen.	☐ De student neemt voldoende afstand tot het eigen leren en handelen.	☒ De student neemt afstand tot het eigen leerproces en analyseert naar zijn essentiële aspecten.	☐ De student neemt afstand tot het eigen leerproces en analyseert naar zijn essentiële aspecten in een persoonlijk professioneel verhaal gekoppeld aan alle basisdimensies.	
Verwerking feedback	☐ Feedback van 'critical friends' is niet aantoonbaar verwerkt.	☐ Feedback van 'critical friends' is minimaal verwerkt.	☒ Feedback van 'critical friends' is uitgebreid verwerkt.	☐ Feedback van 'critical friends' is aantoonbaar en beargumenteerd vanuit de theorie verwerkt.	☐ Implicaties naar de toekomst m.b.t. de eigen rol van 'change agent' worden transparant en praktisch en theoretisch onderbouwd omschreven met een verwerking in de aanbevelingen en conclusies.

Bijlage 8: Beoordelingsformulier PGO

Beoordelings-/feedbackformulier Toets Praktijkgericht onderzoek			
Titel		Emoties	
Naam student		RNH van Bergendaal	
E-mail student		r.vanbergendaal@student.fontys.nl	
Studentnummer		2302314	
Lesplaats		Nijmegen	
Samengewerkt met		Naam student Klik hier als u tekst wilt invoeren. Studentnummer Klik hier als u tekst wilt invoeren.	
Samengewerkt met		Naam student Klik hier als u tekst wilt invoeren.	
Verwerkte modules Optioneel, maximaal 2 (invullen welke modules verwerkt zijn)	Module 1 :	☐ module is niet voldoende verwerkt ☐ module is voldoende verwerkt	☐ module is voldoende verwerkt
	Module 2 :	☐ module is niet voldoende verwerkt ☐ module is voldoende verwerkt	☐ module is voldoende verwerkt
Verwerkte competenties 1 en 7 verplicht, keuze maken uit 2 t/m 6	☐ Interpersoonlijk competent ☒ Orthopedagogisch competent ☐ Orthodidactisch competent ☐ Organisatorisch competent ☐ Competent in omgaan met collega's ☐ Competent in omgaan met de omgeving ☒ Competent in reflectie en ontwikkeling		
Basisdimensies, alle zijn verplicht	☐ A1 Visie op inclusie en waarden van diversiteit ☐ A2 Normatieve professionaliteit ☒ A3 Authentiek functioneren		
	☐ B1 Kritisch toepassen van kennis ☐ B2 Hanteren cyclus professioneel werken ☐ B2.1 Gerichtheid op ontwikkelingsmogelijkheden ☒ B2.2 Samenwerkend leren ☐ B2.3 Onderzoekend handelen		
Niet voldaan		Voldaan	
Omvang (voorwaardelijk)	☐ Voldoet niet aan de omvang van het gestelde aantal woorden. ☒ Voldoet aan de omvang van 10.000 woorden (+/- 10%).		
Voorschrift PGO (voorwaardelijk)	☐ Verslag is niet conform de richtlijnen uit het Handboek Toetsing. ☒ Het verslag is conform de richtlijnen uit het Handboek Toetsing.		
Voorwaardelijk PGO, Feedbackformulieren	☐ Er zijn geen ingevulde feedbackformulieren van de presentatie bijgesloten. ☐ Er zijn ingevulde feedbackformulieren van de presentatie bijgesloten.		
Verwerkingsopdracht 1 Optioneel (code invullen)	Modulecode:	☐ Voldoet niet aan de gestelde omvang. ☐ onvoldoende	☐ Voldoet aan de gestelde omvang van 1200 woorden (+/- 10%) ☐ voldoende

Verwerkingsopdracht 2 Optioneel (code invullen)	Modulecode:	☐ Voldoet niet aan de gestelde omvang. ☐ onvoldoende	☐ Voldoet aan de gestelde omvang van 1200 woorden (+/- 10%) ☐ voldoende

Feedback van de beoordelaar:

Raissa,

Met veel belangstelling heb ik jouw toets PGO gelezen. Hierna volgen nog enkele opmerkingen die mijn beoordeling onderbouwen.

Korte bondige samenvatting!

Hoofdstuk 1:

Je onderbouwt vanuit literatuur. Wat is de concrete probleemstelling, waar je van uit gaat? Wat zijn richting gevers voor hoofdstuk 2? Het blijft nu wat algemeen: klassenklimaat, begrip tussen de leerlingen en SOVA-vaardigheden.

Hoofdstuk 2:

Je onderbouwt met (internationale) literatuur. Waar zit jouw verhaal? Het is nu het naast elkaar zetten van theorie van anderen. Door theorieën kritisch met elkaar te vergelijken en daar conclusies uit te trekken kan dit hoofdstuk versterkt worden. Wat betekent de theorie nu concreet voor jouw onderzoek? Je praat aan het einde van het hoofdstuk over gerichte interventies. Waaruit bestaan die dan?

Je legt op bladzijde 5 een relatie met hoofdstuk 1. Is wat daar staat ook besproken in hoofdstuk 1. Zorg voor consistentie. Mooi dat je kernbegrippen onderscheidt. Waar gaat het over klassenklimaat en SOVA-vaardigheden?

De SOVA-interventies waar je het hier over hebt, worden in dit hoofdstuk niet toegelicht. Het wordt niet duidelijk welke verandering/verbetering je zou willen aanbrengen. Eerder noemde je klassenklimaat, maar daar is hier niets over te lezen.

Hoofdstuk 3:

Keuze van het onderzoeksparadigma kan zorgvuldiger onderbouwd worden. Het zou immers ook kritisch-emancipatorisch kunnen zijn? Hoe is de relatie tussen actie-onderzoek en het door jou gekozen paradigma. Hoe vertaal je actie-onderzoek naar jouw onderzoek?

Je maakt gebruik van verschillende instrumenten. Je kunt krachtiger motiveren, waarom je juist voor deze instrumenten kiest. Hoe zorg je voor validiteit en betrouwbaarheid van deze instrumenten. Wat is de toegevoegde waarde van de eerste vragenlijst voor collega's voor dit onderzoek?

Bij SVIB kijk je naar jouw handelen. Wat heeft dit met jouw onderzoek te maken? Wat is de relatie met jouw onderzoeksvraag en/of de deelvragen?

Hier komen de SOVA-lessen om de hoek kijken. Wat is de relatie met hoofdstuk 2? Wat is de relatie tussen SOVA en Kids' Skills? Waar geef je aan dat Leefstijl is afgestemd op de doelgroep (relatie met hoofdstuk 2)?

Waar onderbouw je ethiek met literatuur?

Wat is het doel van triangulatie? Betrouwbaarheid en validiteit dient krachtiger te worden uitgewerkt.

Wat doe je tussen de voor-, tussen- en na-meting?

Bij de beleving van de leerlingen zijn de grafieken niet helemaal goed te lezen.

Hoofdstuk 4:

Duidelijke diagrammen. Wat is de relatie tussen de tekst en de diagrammen? Dit kan sterker gelegd worden. Zorg dat de grafieken/diagrammen ook leesbaar zijn. Nu staan er soms halve zinnen in. Je noemt drie vormen, maar ook de andere komen voor? Wat is het criterium om deze drie wel te noemen en de anderen niet? Zijn er ook conclusies te trekken per leerling?

Hoe is de SVIB-analyse tot stand gekomen?

In paragraaf 4.2.2 ga je in op ADHD. Jouw onderzoek gaat toch over autisme?

Hoofdstuk 5:

Je legt relaties met theorie. De relatie met de data uit jouw onderzoek (hoofdstuk vier) kan meer worden geconcretiseerd. Conclusies kunnen nauwkeuriger onderbouwd worden.

Je spreekt in de grafiek over meting 1, 2 en 3. Wat bedoel je hiermee. Wees consequent in terminologie.

Zijn de aanbevelingen ook echte aanbevelingen of zijn het meer adviezen? Wat is de concrete actie?

Je noemt Tuckman? Waar komt dit in eens vandaan?

Hoofdstuk 6:

Ga na of je wat je beschrijft over de onderzoekslocatie op deze manier zou willen zeggen (ethiek). Plaats deze bij elkaar. Maak bij het reflecteren gebruik van theorie (Kolb, Bateson, Korthagen enz.). Waar staat de kritische en de meta-reflectie? Wat is de koppeling met jouw POP. Hoe bewijs je competentie-ontwikkeling en basisdimensies? .

Let op de lengte van citaten!

Ik wens je succes toe bij het herschrijven van deze toets

Beste Raissa,

Jouw PGO ziet er aanzienlijk beter uit en inhoudelijk heb je grote stappen gezet in de goede richting.

Ik sluit me aan bij de feedback van de eerste beoordelaar. Graag nog aandacht voor de volgende zaken: zorg voor een kritische onderzoekende houding in hfst 2 weet je nog schrijf een samenvatting waarin je de verschillende theorieën met elkaar vergelijkt. Zorg ook voor dat hoofdstuk 3 logisch is opgebouwd vooral SVIB en SOVA mis ik de logica. Ethiek voeg bronnen toe. Ik mis een analyse van de resultaten. Probeer hier kritisch met een heliopter view naar alle verkregen data te kijken. Wat zeggen alle resultaten? Zie je ergens discrepantie tussen de uitspraken van de respondenten en hoe zou dat komen? Denk hierover na

DE SVIB conclusies: zie mijn eerdere feedback. Hoe operationaliseer je het? Leerkraft heeft oog voor alle leerlingen. Hoe meet je dat?

De vragen zijn ruim opgezet en dus moeilijk meetbaar probeer vanuit een heliopter view terug te blikken op je onderzoek wat zou je in het vervolg zeker anders doen? Laat hier een kritische onderzoekende houding zien. Probeer een kritische verdiepende reflectie te schrijven. Ik mis hier jouw onderzoeksproces.

Heel veel succes met de aanpassingen

Het gaat je zeker lukken. Je bent er bijna!!

	☒ Niet of onvoldoende wordt aangegeven wat het leerrendement is van de geformuleerde en behaalde leerdoelen en competenties. ☒ De student refereert niet aan positieve punten en aandachtspunten vanuit de vorige toets. ☐ Onvoldoende aanwijsbare gerichtheid op praktijk beïnvloeding. ☐ Onjuist gebruik APA-richtlijnen. ☐ Onvoldoende literatuurlijst. ☐ Er is sprake van een onvoldoende herkenbaar internationaal perspectief.	☐ De student refereert aan positieve punten en aandachtspunten vanuit de vorige toets en verwerkt deze aantoonbaar. ☒ APA-richtlijnen worden op de juiste wijze gehanteerd bij de gebruikte literatuur en referenties. ☒ Een literatuur- en/of bronnenlijst is aanwezig en is van een goed academisch niveau. ☒ Er is gebruik gemaakt van internationaal georiënteerde literatuur en het niveau daarvan is academisch.				
De onderzoeksvraag (holistisch)	☒ Onvoldoende efficiënt (gefoct) en onvoldoende sturend. ☐ Onvoldoende nauwkeurig, onvoldoende neutraal, ☒ Niet via waarneembare gegevens te beantwoorden of via subjectieve ervaringen. ☒ Niet gebaseerd op een conceptueel model (praktijk-theorie). ☒ Deelvragen zijn onvoldoende onderdeel van de hoofdvraag.	☐ Efficiënt (gefoct) en sturend: de vraag stuurt het type onderzoek. ☒ Nauwkeurig en neutraal. ☒ Via waarneembare gegevens te beantwoorden of via subjectieve ervaringen. ☐ Gebaseerd op een conceptueel model (praktijk-theorie). ☐ Deelvragen zijn onderdeel van de hoofdvraag en zijn concreter.				
Criterium	Normering	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed	Uitstekend
Structuur	☐ Onvoldoende structuur / organisatie van het verslag. ☐ Het verslag toont onvoldoende consistentie ☒ Het verslag is niet overdraagbaar en navolgbaar.	☒ Het verslag toont enige structuur / organisatie. ☒ Het verslag toont enige consistentie. ☐ Het verslag is in beperkte mate overdraagbaar en navolgbaar.	☐ Het verslag toont een heldere structuur / organisatie van hoofdstukken en paragrafen. ☐ Het verslag toont consistentie. ☐ Het verslag is overdraagbaar en navolgbaar.	☐ Het verslag is in hoge mate overdraagbaar en navolgbaar. ☐ Het verslag toont een duidelijke consistentie tussen de hoofdstukken en paragrafen. ☐ Met wat kleine aanpassingen is het verslag geschikt voor publicatie.		
Taalgebruik	☐ Veel taal- en spel fouten. ☐ Nederlands taalgebruik is onduidelijk (bijv. veel spreektaal en/of zwakke zinsconstructies). ☐ Verschillend en onlogisch gebruik van vertelperspectieven. ☐ Verschillend en onlogisch gebruik van tijdsysteem.	☒ Enkele taal- en spel fouten. ☒ Voldoende Nederlands taalgebruik. ☒ Het vertelperspectief is overeenkomstig de situatie. ☒ Tijdsysteem is overeenkomstig de situatie.	☐ Geen taal- en spel fouten. ☐ Duidelijk Nederlands taalgebruik. ☐ Consistent gebruik van het vertelperspectief. ☐ Consistent gebruik van tijdsysteem.	☐ Nederlands taalgebruik is zakelijk in goed Nederlands. ☐ Nederlands taalgebruik is academisch.		
Onderzoeksontwerp en -strategie	☒ Geenvondelijke verantwoording van de keuze van de onderzoeksstrategie.	☐ Er is een verantwoording van de keuze van het onderzoeksontwerp en -strategie.	☐ Er wordt helder beschreven hoe het onderzoek en de gekozen onderzoeksstrategie aansluit bij en zich verhoudt tot de huidige kennis.	☐ De onderzoeksstrategie en het onderzoeksontwerp zijn tot stand gekomen vanuit een onderbouwde analyse van de theorie en de praktijk en het wordt systematisch verantwoord vanuit het onderzoeksdoel en de onderzoeksvragen.		

☐ Onvoldoende aanleiding beschreven. ☐ Onvoldoende probleemstelling beschreven. ☒ De onderzoeksvraag is niet of onduidelijk beschreven, is niet onderzoekbaar, of sluit onvoldoende aan bij de probleemstelling. ☐ De onderzoeksinstrumenten sluiten onvoldoende aan bij het doel van het onderzoek, de onderzoeksvraag en/of de praktische omstandigheden. ☐ Het onderzoekstype is onjuist uitgevoerd.	☒ Er is een aanleiding. ☒ Er is een probleemstelling. ☒ De onderzoeksvraag is helder geformuleerd en sluit aan bij de probleemstelling. ☒ De onderzoeksinstrumenten zijn passend bij dit onderzoek en bij de gekozen onderzoeksstrategie. ☒ Het onderzoekstype is beperkt uitgevoerd.	☐ De aanleiding wordt onderbouwd vanuit een enkel aspect van de triade. ☐ De probleemstelling wordt onderbouwd vanuit de praktijk. ☐ De onderzoeksvraag en de gebruikte literatuur sluiten op elkaar aan. ☐ De wijze van dataverzameling wordt voldoende duidelijk beschreven. ☐ Het onderzoekstype is correct uitgevoerd.	☐ De aanleiding wordt onderbouwd vanuit alle aspecten van de triade. ☐ De probleemstelling wordt onderbouwd vanuit de praktijk, daarbij worden er heldere keuzes gemaakt. ☐ De onderzoeksvraag is gebaseerd op een conceptueel model (= een schematisch overzicht van de begrippen die worden gemeten in het onderzoek en de relaties daartussen). ☐ De onderzoeksinstrumenten worden op een juiste wijze verantwoord vanuit de onderzoeksmethodologie. ☐ Er wordt een praktijktheorie beschreven waarin de mogelijke verklaringen voor de relaties in het conceptueel model worden beschreven. ☐ De onderzoeksinstrumenten zijn logisch passend bij de onderzoeksvraag en worden op een uitstekende wijze verantwoord vanuit onderzoeksmethodologisch perspectief.

Normering	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed	Uitstekend
Criterium					
Ethische aspecten (gedragscode HBO onderzoek)	☐ Ethische overwegingen worden niet of nauwelijks of slechts in algemene termen beschreven.	☒ Enkele ethische aspecten in relatie tot het onderzoeksplan zijn helder beschreven.	☐ Daarbij wordt helder aangegeven welke ethische dilemma's de student heeft ontmoet bij het opstellen van het onderzoek en welke keuzes zijn gemaakt.	☐ De student toont aan zich te kunnen verplaatsen in perspectieven van de verschillende groepen participanten in het onderzoek en exploiteert de ethische overwegingen die daaruit voortvloeien.	☐ De student gebruikt de vijf gedragsregels uit de gedragscode praktijkgericht onderzoek en deze worden op zeer goede wijze verantwoord vanuit onderzoeksmethodologisch perspectief.
Dataverzameling en analyses	☐ De wijze van dataverzameling wordt niet beschreven en/of is niet consistent. ☒ Onvoldoende triangulatie. ☒ Validiteit en betrouwbaarheid worden niet of beperkt toegelicht. ☒ De kwalitatieve en/of kwantitatieve data worden onduidelijk beschreven.	☒ De wijze van dataverzameling wordt beschreven en is consistent. ☒ Triangulatie is zichtbaar. ☐ Validiteit en betrouwbaarheid worden toegelicht. ☒ De kwalitatieve en/of kwantitatieve data worden minimaal beschreven.	☐ De wijze van dataverzameling wordt helder beschreven en is consistent en navolgbaar. ☐ Triangulatie is zichtbaar en voldoende beschreven. ☐ Validiteit en betrouwbaarheid worden uitgebreid toegelicht. ☐ De kwalitatieve en/of kwantitatieve data worden helder en overzichtelijk beschreven en weergegeven.	☐ De wijze van dataverzameling wordt consistent en navolgbaar onderbouwd vanuit de (onderzoeksmethodologische) theorie. ☐ Triangulatie is goed zichtbaar en goed beschreven. ☐ Validiteit en betrouwbaarheid worden uitgebreid toegelicht en specifiek gekoppeld aan de analyse.	☐ De wijze van dataverzameling wordt uitstekend, transparant beschreven en consistent en navolgbaar verantwoord vanuit de (onderzoeksmethodologische) theorie. ☐ Triangulatie is goed zichtbaar en verantwoord beschreven. ☐ Er worden vergelijkingen en kruisvergelijkingen gemaakt. Er is een consequente wetenschappelijke aanpak gekozen.
Conclusies	☐ De resultaten worden niet of zeer beperkt besproken. ☒ De conclusies van het onderzoek worden onvoldoende beschreven.	☒ De resultaten en analyse worden besproken, gerelateerd aan de onderzoeksvraag. ☐ Conclusies zijn navolgbaar in relatie tot de data en data-analyse.	☐ De resultaten en analyse worden gerelateerd aan de trade. ☐ De conclusies zijn in relatie met de theorie beschreven.	☐ De resultaten worden kritisch geëvalueerd, waarbij de trade wordt gebruikt om de bestaande theorieën kritisch te benaderen en te bespreken. ☐ De conclusies zijn zo beschreven dat deze leiden tot nieuwe vragen.	

Normering	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed	Uitstekend
Criterium					
Theoretische onderbouwing	☐ Kernbegrippen worden niet verduidelijkt en/of toegepast. ☐ Literatuur sluit niet aan op de onderzoeksvraag. ☐ Geen of minimale theoretische onderbouwing. ☒ Geen of minimale vergelijkingen tussen theorieën of bronnen. ☒ Er wordt niet gewerkt vanuit de trade.	☒ Kernbegrippen worden in beperkte mate verduidelijkt en/of toegepast. ☒ Literatuur sluit in voldoende mate aan op de onderzoeksvraag. ☒ De theoretische onderbouwing is voornamelijk beschrijvend. ☐ Er is een beperkte vergelijking tussen theorieën of bronnen. ☐ Er wordt in beperkte mate gewerkt vanuit de trade.	☐ Kernbegrippen worden verduidelijkt en/of toegepast. ☐ Literatuur sluit op alle aspecten aan op de onderzoeksvraag, er zijn heldere zoekcriteria. ☐ De theoretische onderbouwing is beschrijvend maar heeft ook al enkele kritische kanttekeningen, waarbij theoretische kennis is gebruikt vanuit een enkele theorie. ☐ Er is een beperkte vergelijking tussen theorieën of bronnen. De student maakt op basis daarvan keuzes. ☐ De trade is aanwijsbaar aanwezig.	☐ Kernbegrippen worden onderbouwd beschreven en vanuit een heldere stellingname toegepast en ondersteunen de eigen visie. ☐ Er wordt gebruik gemaakt van een breed georiënteerde (ook internationaal) en qua niveau verantwoorde literatuur die goed aansluit bij het onderwerp van onderzoek. ☐ Bewijs van een kritische analyse waarbij theoretische kennis is gebruikt vanuit verschillende bronnen welke divers zijn. ☐ De student neemt verschillende perspectieven in ten aanzien van meerdere theorieën. ☐ De reflectief onderzoekende houding leidt tot heldere standpunten/vraagstellingen.	☐ Er is een theoretische onderbouwing met een duidelijke koppeling naar persoonlijke ontwikkeling en praktijkgerichtheid. ☐ Een eigen werkteorie is ontwikkeld op basis van een kritische vergelijking tussen meerdere theorieën. ☐ De reflectief onderzoekende houding leidt tot een eigen werkteorie.
Gekozen module(n) (Indien van toepassing)	☐ Theorie uit de gekozen module(n) is niet of onvoldoende verwerkt.	☐ Theorie uit de gekozen module(n) is voldoende verwerkt.	☐ Theorie uit de gekozen module(n) is herkenbaar verwerkt.	☐ Theorie van de gekozen module(n) maakt deel uit van de analyse en komt terug in de visie.	☐ Theorie van de gekozen module(n) wordt expliciet verbanden aan genoemde basisdimensies.
Internationalisering	☐ Geen internationale bronnen gebruikt.	☒ Gebruik van internationale bronnen is in beperkte mate aanwezig.	☐ Internationalisering is aanwezig, via enkele bronnen herleidbaar.	☐ Internationale bronnen worden kritisch beschouwd en vergeleken met nationale bronnen.	

Normering	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	Goed	Uitstekend
Criterium					
Reflectie op praktijkgericht onderzoek	☐ De student geeft geen uiteenzetting van het gebeurde. ☒ De student geeft geen relatie met competenties en basisdimensies. ☒ De student geeft geen of onvoldoende verkenning van zichzelf in zijn beroepscontext. ☒ De student geeft geen of onvoldoende verantwoording van de keuze voor zijn handelen. ☒ De student neemt geen of onvoldoende afstand tot het eigen leren en handelen.	☒ De student zet zijn beroepsituatie uiteen. Wat gebeurt er? ☐ De student legt in de analyse van zijn functioneren een geringe relatie met competenties en basisdimensies. ☐ De student geeft een verkenning van zichzelf in zijn beroepscontext. ☐ De student geeft een verantwoording van de keuze van zijn handelen. ☐ De student neemt voldoende afstand tot het eigen leren en handelen.	☐ Hierbij exploiteert de student tevens: Wat doe ik in deze situatie? Er is een theoretische onderbouwing van dat handelen. ☐ De student legt relaties met zijn competentieontwikkeling. ☐ De student exploiteert waarom hij zo handelt. ☐ De student geeft effecten aan van de handelen op anderen. ☐ De student neemt afstand tot het eigen leerproces en analyseert naar zijn essentiële aspecten.	☐ De student exploiteert met een duidelijke koppeling naar persoonlijke keuzes en praktijkgerichtheid. Hierbij worden twee basisdimensies specifiek betrokken. ☐ De student geeft essenties aan en legt relaties met competenties en twee basisdimensies. ☐ De student exploiteert waarom hij zo handelt en hoe dat zich gevormd heeft. ☐ De student geeft effecten aan van zijn handelen op de positie van anderen, in sociaal, cultureel en politiek opzicht in relatie met alle basisdimensies. ☐ De student neemt afstand tot het eigen leerproces en analyseert naar zijn essentiële aspecten in een persoonlijk professioneel verhaal gekoppeld aan alle basisdimensies.	☐ Tevens exploiteert de student: Waarom doe ik wat ik doe? En wat levert mij dat op? Waarbij de student verbanden legt met twee basisdimensies en toekomstig handelen. ☐ De competentieontwikkeling wordt integraal en persoonlijk beschreven, vanuit de basisdimensies wordt toekomstig handelen aangegeven. ☐ De student geeft de relatie aan tussen het 'waarom' en het 'hoe' en de gekozen basisdimensies.
Verwerking feedback	☐ Feedback van 'critical friends' is niet aantoonbaar verwerkt.	☒ Feedback van 'critical friends' is minimaal verwerkt.	☐ Feedback van 'critical friends' is uitgebreid verwerkt.	☐ Feedback van 'critical friends' is aantoonbaar en beargumenteerd vanuit de theorie verwerkt.	☐ Implicaties naar de toekomst m.b.t. de eigen rol van 'change agent' worden transparant en praktisch en theoretisch onderbouwd omschreven met een verwerking in de aanbevelingen en conclusies.

Feedback critical friends

Feedback Critical Friends

R. Frowijn

Hieronder de feedback van R. Frowijn, oud- collega.

Emailadres: rfrowijn@hetnet.nl en R.Frowijn@kristallis.nl

Hoi Raissa,

Leuk om te lezen dat SOVA je nog zo bezighoudt.

Wat een groot onderzoek heb je in korte tijd gedaan. Ik kan goed volgen wat je hebt gedaan. Kijk wel je taalgebruik nog na en maak zinnen korter.

Succes ermee.

Groetjes, Rob.

Naar aanleiding van bovenstaande feedback heb ik mijn zinnen ingekort en spellingsfouten verbeterd.

S. Lawro

Hieronder de feedback van S. Lawro, studieloopbaanbegeleiden en onderzoeksbegeleider vanuit Fontys.

Emailadres: s.lawro@fontys.nl

S. Lawro heeft mij tussentijds veel feedback gegeven. Ik heb geen 'algemene' feedback die ik hier over kan nemen. S. Lawro heeft mijn hoofdstukken gelezen en ervoor gezorgd dat mijn stuk concreet, navolgbaar en klein bleef. Daarnaast heeft zij mij geregeld gewezen op het feit dat ik stukken tekst in de juiste hoofdstukken heb geplaatst.

M. Veldman

Hieronder de feedback van M. Veldman, Critical Friend en psychologe.

Emailadres: martineveldman86@hotmail.com

Ik vind het een navolgbaar onderzoek. Ik vind het duidelijk wat je gedaan hebt en wat er uit gekomen is. Uit je evaluatie begrijp ik tevens de beperkingen van je onderzoek. Sommige dingen zou je naar mijn idee nog wat beter uit kunnen leggen, omdat een leek die dit leest niet bekend is met alle termen. Ik was vooral ook fan van je samenvatting na het theoretisch kader. Dat geeft even een goed overzicht van de dingen die je behandeld hebt. Met betrekking tot de inhoud van je onderzoek heb ik natuurlijk weinig verstand, maar ik kan je verhaal volgen, ik begrijp waar je naartoe wilt en ik begrijp je conclusie. Dat lijkt mij het belangrijkste.

Ik moet ook zeggen dat wat verderop in het verhaal je zinnen ook wat korter en minder ingewikkeld werden. Dat helpt met lezen. Ik kreeg wel het idee dat je in het begin van je onderzoek (stuk voor het theoretische kader) nog zoekende was naar waar je precies naartoe wilt. Ik heb het idee dat je na het theoretische kader voor jezelf duidelijker had wat je wilde. In ieder geval leest het daarna gestructureerder.

Ik heb het onderzoek met interesse gelezen en ik merkte dat ik in de loop van het verhaal erg benieuwd werd naar wat de resultaten waren. Bovenal was ik benieuwd naar de impact op de leerlingen. Dit geeft voor mij aan dat zowel het onderwerp als het onderzoek boeiend beschreven is. Ik kon de verschillende stappen goed volgen en het was voor mij duidelijk wat er onderzocht is en hoe dit onderzocht is. Wel zou ik bepaalde terminologie beter uitleggen, omdat het voor leken in het onderwerp moeilijk is om deze termen te volgen.

Groetjes,

Martine.

Naar aanleiding van bovenstaande feedback heb ik het deel voor het theoretisch kader concreter geformuleerd.

Ik heb ervoor gekozen om de terminologie niet verder uit te werken aangezien mensen die in hetzelfde vakgebied werken deze terminologie kennen.

J. Zochowski

Hieronder de feedback van J. Zochowski, docent Nederlands.

Emailadres: j.zochowski@canisiuscollege.nl

Hoi Raissa,

Wat een bult werk, hè? Goed gedaan!

Even beknopt wat dingen:

- Je alinea-indeling lijkt vrij willekeurig. Wat maakt dat je soms kiest voor een witregel en soms om zinnen telkens op een volgende regel te plaatsen?
- Je lijkt bedreven te zijn in het schrijven van tangconstructies. Deze bouw je af en toe in met bijzinnen.
- In je verslag verwijst je naar onderzoeken van >1 persoon met 'et al'. Dit is goed, maar als je het onderzoek voor het eerst aanhaalt, moet je eerst alle namen noemen. Haal je later nog een keer hetzelfde onderzoek aan, dan volstaat 'Jansen et al'.
- Je zet soms punten achter titels.

Succes met de laatste loodjes!

Groetjes,
Janina

Naar aanleiding van bovenstaande feedback heb ik de opmaak van mijn alinea's aangepast zodat mijn stuk een strakker geheel wordt. Verder heb ik mijn bronvermeldingen aangepast waar dit niet correct was. Ook heb ik de punten achter titels verwijderd.

F. Verstegen

Hieronder de feedback van F. Verstegen, mede-student Master SEN.

Emailadres: f.verstegengiesbers@student.fontys.nl

Hoi Raissa,

Erg leuk om te lezen wat jij hebt gemaakt.

Het ziet er heel goed uit.

In je onderzoeksvragen heb je het alleen over de leerlingen en hun onderlinge verhoudingen. De rol van de leerkracht en collega's is me hierin niet helemaal duidelijk.

Misschien zou je daar nog iets in kunnen verduidelijken.

Misschien kun je ook even kijken naar de grotere stukken citaten die je erin hebt zitten.

Ik hoop dat je iets aan deze feedback hebt.

Groetjes,
Franca

Naar aanleiding van bovenstaande feedback heb ik de rol van collega's in mijn onderzoek verduidelijkt. Verder heb ik mijn grotere stukken citaten verwezen volgens APA.

Hieronder de feedback van F. Verstegen, mede-student Master SEN, op mijn herschreven versie van mijn PGO.

E-mailadres: f.verstegengiesbers@student.fontys.nl

Hoi Raissa,

Je hebt een mooi stuk gemaakt!

In de kantlijn heb ik wat opmerkingen gezet. (tekstueel, grammatica of een overweging ten aanzien van de tekst)

Misschien kun je nog even naar jouw hoofdstuk 2 kijken.

Hier staat heel erg veel informatie in, maar ik weet niet of alle informatie evenveel verbinding heeft met je onderzoeksvragen.

Heel veel informatie gaat over gedragsproblemen, maar niet over de SOVA gerelateerde lessen.

Wellicht kun je in dit hoofdstuk woorden terug winnen voor de rest van je stuk.

Mocht je alles nog een keer willen sturen, dan is dat natuurlijk prima.

Groetjes,
Franca

Naar aanleiding van bovenstaande feedback heb ik de opmerkingen die in de kantlijn stonden verwerkt. Daarnaast heb ik mijn hoofdstuk 2 aangepast en alleen de informatie die betrokken is bij mijn onderzoeksvragen laten staan. Daarnaast heb ik een stuk over SOVA (gerelateerde) lessen ingevoegd.